

Siirtokarjalaisten sopeutumista koskevan tutkimuksen lähdeaineistot
vuosina 1952–2018
Viranomaisarkistot ja vähemmistöryhmän ääni

Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunta
Historia- ja maantieteiden laitos
Asiakirjahallinnan ja arkistoalan pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2019
Sanna Joska
Ohjaajat: Lauri Partanen ja Tapio Hämynen

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, TUTKIMUSTIEDOTE

Tekijä: Sanna Joska

Opiskelijanumero: 157140

Tutkielman nimi: Siirtokarjalaisten sopeutumista koskevan tutkimuksen lähdeaineistot vuosina 1952–2018: Viranomaisarkistot ja vähemmistöryhmän ääni

Tiedekunta/oppiaine: Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Asiakirjahallinnan ja arkistoalan maisteriohjelma

Sivumäärä: 61 + 1 liite

Aika ja paikka: Huhtikuu 2019, Joensuu

Pro gradu -tutkielma käsittelee yhteiskunnallisen vähemmistöryhmän asemaa suomalaisissa viranomaisarkistoissa. Tutkimuskohteena ovat siirtokarjalaisten, yhteiskunnallisesti merkittävän väestöryhmän, suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutumista koskevien tutkimusten lähdeaineistot vuosina 1952–2018. Tutkimustehtävänä on selvittää mitä lähdeaineistoja siirtokarjalaisia koskevassa tutkimuksessa on käytetty, mikä on arkistoaineiston saavutettavuus ja käytettävyys, sekä onko viranomaisarkistoissa sijaitsevien asiakirjalähteiden potentiaali hyödynnetty tutkimuksessa. Tutkimuskysymyksiin vastataan tarkastelemalla siirtokarjalaisia koskevan tutkimuksen kenttää 1950-luvulta lähtien ja analysoimalla laadullisen sisällönanalyysin menetelmin etenkin siirtokarjalaisten sopeutumista käsittelevien väitöskirjojen lähdeaineistoja. Väitöskirjoja on ilmestynyt 15 kappaletta vuosien 1965 ja 2016 välillä ja ne edustavat useita tieteenaloja, etenkin historiaa, perinnetieteitä ja sosiaalitieteitä. Tutkimuksessa on myös tarkasteltu viranomaisarkistoihin sisältyvää kirjemateriaalia, jonka potentiaali tutkimuksen lähteenä on pitkälti hyödyntämättä.

Siirtokarjalaisten sopeutumista koskevan tutkimuksen kenttä onkin selkeästi jakautunut haastatteluaineistojen ja asiakirjalähteiden välillä, mikä heijastelee tieteenalojen vakiintuneita käytäntöjä. Tutkimuksessa on tarkasteltu arkistonmuodostajittain niitä viranomaisarkistoja, joiden asiakirja-aineistoja väitöskirjoissa käytetään. Näkökulmana on arkistotieteen postmodernista paradigmasta lähtevä kritiikki, joka kohdistuu etenkin arkistoaineistojen provenienssin ja kuvailun teemoihin. Väitöskirjojen asiakirjallisia lähdeaineistoja tarkastelemalla on saatu selville, että tutkijat kokevat arkistoissa sijaitsevien lähteiden löytämisen vaikeaksi, ja että näiden lähteiden ei koeta ilmentävän siirtokarjalaisten omaa näkökulmaa. Tutkimuksessa esitetään, että vähemmistöryhmän yhteiskunnallisten oikeuksien toteutumiseksi viranomaisarkistoissa olisi nähtävä yhden provenienssin sijaan aineistojen monet eri alkuperät, sekä kuvailtava arkistot ja asiakirjatiedot niin, että vähemmistöryhmän rooli viranomaisarkistoissa tulisi esiin.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Viranomaisarkistot ja yhteiskunnalliset vähemmistöryhmät	1
1.2 Karjalainen siirtoväki	2
1.3 Tutkimustehtävä ja metodi.....	4
1.4 Lähteet.....	6
1.5 Tutkimusperinne	9
2. Siirtokarjalaisten sopeutumista koskeva tutkimus vuosina 1952–2018	10
2.1 Tutkimusprojektit ja muu tutkimus.....	11
2.2 Siirtokarjalaisten sopeutumista käsittelevät väitöskirjat	16
3. Siirtokarjalaisia koskevien väitöstutkimusten asiakirjalähteet ja tutkimuksissa käytetyt arkistot	21
3.1 Siirtoväen sopeutumista koskevien väitöskirjojen päälähteet.....	21
3.2 Siirtoväen sopeutumista koskevissa väitöskirjoissa käytetyt arkistot.....	23
3.3 Siirtoväkeä koskeva kirje- ja anomusmateriaali viranomaisarkistoissa.....	28
4. Viranomaisarkistot ja postmoderni arkistotiede	35
4.1 Haastattelu tai asiakirjalähteet vai haastattelu ja asiakirjalähteet?.....	36
4.2 Asiakirjalähteiden käyttö, saavutettavuus ja siihen liittyvät ongelmat	39
4.3 Viranomaisarkistot, vähemmistön ääni ja valta	47
5. Johtopäätökset	50
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	54
LIITE 1: Siirtokarjalaisten sopeutumista käsittelevissä väitöskirjoissa käytetyt arkistot arkistonmuodostajittain	

1. Johdanto

1.1 Viranomaisarkistot ja yhteiskunnalliset vähemmistöryhmät

Arkistot kietoutuvat moniin kysymyksiin vallasta ja sen käytöstä. Suomessa viranomaisten aineistojen arkistointi perustuu lainsäädäntöön, joten keskustelu arkistoista ja vallasta on keskustelua etenkin julkisen vallan käytöstä, valtiollisesta historian kirjoituksesta ja Suomen kansakunnan kertomuksen määrittelystä. Arkistot tallentavat sitä tietoa, joiden perusteella tätä kertomusta kirjoitetaan, joten on olennaista tunnistaa ja tarkastella kriittisesti sitä, mitkä ihmisryhmät ovat päässeet osaksi arkistoissa säilytettävää asiakirjatietoa, missä valossa heidät esitetään, ja mitkä ihmisryhmät ovat jääneet pimentoon.

Suomessa valtiollisten, kunnallisten ja muiden julkista valtaa käyttävien viranomaisten tehtäviensä hoidossa tuottamien asiakirja-aineistojen arkistointi on laissa säädettyä. Arkistolaki määrää, että arkistoon talletetaan asiakirjat, jotka tukevat arkiston muodostaneen viranomaisen tai muun toimijan tehtävien suorittamista, yksilöiden ja yhteisöjen oikeutta saada tietoja julkisista asiakirjoista, varmistaa näiden oikeusturva ja palvella tutkimuksen tiedon lähteenä. Tarpeettomana pidetty aineisto hävitetään.¹ Suomessa Kansallisarkisto on asiantuntijaviranomainen, joka vastaa kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien asiakirjojen pysyvistä säilymisestä ja saatavuudesta sekä niiden käytön edistämisestä.²

Kansallisarkisto on myös päätearkisto, jossa säilytetään valtion viranomaisten asiakirja-aineistoja. Kansallisarkisto säilyttää myös merkittävänä pidettyjä yksityisaineistoja.³ Lisäksi joukko yksityisiä keskusarkistoja saa rahoitusta valtiolta, mikä tuo ne mukaan keskusteluun julkisesta vallasta.⁴ Kunnalliset viranomaiset, kristilliset seurakunnat sekä osa muista arkistolaissa mainituista toimijoista järjestävät itse arkistotoimensa ja säilyttävät pysyvään säilytykseen määrätty aineistonsa. Näiden, sekä Kansallisarkiston säilyttämispäätökset ja –

¹ Arkistolaki (ArkistoL 831/1994) 7§. Arkistolain uudistus on käynnissä: Hallituksen esitys (HE) eduskunnan laeiksi Kansallisarkistosta ja arkistolain muuttamisesta, 191/2016.

² Laki Kansallisarkistosta (1145/2016) 1-2§.

³ ArkistoL 17§. Kansallisarkiston yksityisarkistojen hankintapolitiikan linjauksista ks. Tammenmaa 2017.

⁴ Laki yksityisten arkistojen valtionavusta (1006/2006).

linjaukset heijastavat sitä, mitä yhteiskunnan tasolla pidetään tärkeänä ja säilyttämisen arvoisena tietona, sekä kenen tieto arkistoihin tallentuu.

Kysymys on siis julkisen vallan käytöstä sekä sen tiedostamisesta, että arkistoista vastaavien viranomaisten päätökset vaikuttavat yhteiskunnallisten ryhmien oikeuksiin ja näkyvyyteen yhteiskunnassa. Erityisesti erilaisten yhteiskunnallisten vähemmistöjen näkyvyys on tärkeä kysymys. Vähemmistö on ryhmä ihmisiä, joka jonkin ominaisuutensa vuoksi eroaa yhteiskunnan enemmistöstä. Tämä ominaisuus voi liittyä esimerkiksi henkilöiden kansalliseen tai kulttuuriseen alkuperään, uskontoon, kieleen, mielipiteeseen tai seksuaaliseen suuntautumiseen. Vähemmistöt ovat yhteiskunnassa sosiaalisesti heikommassa asemassa kuin enemmistöön kuuluvat.⁵

Kysymys vähemmistöjen näkymisestä arkistoissa on keskeinen postmodernin arkistodiskurssin parissa, joka on vaikuttanut arkistotieteessä 1990-luvun puolivälistä lähtien, ja johon tämä tutkimus kytkeytyy. Postmodernin paradigman ytimessä on arkistojen ja arkistoammattilaisten tekojen näkeminen sosiaalisesti konstruoituina ja historiallisesti paikantuneina. Autenttisuuden, objektiivisuuden ja yhden provenienssin sijaan nähdään asiakirjatiedon subjektiivisuus ja paikallisuus. Asiakirjat ja arkistot tunnistetaan vallankäytön paikoiksi: ne rakentavat ihmisryhmien muistia ja identiteettiä. Vähemmistöjen näkökulma on postmodernissa arkistotieteessä keskeinen. Valtaväestölle alisteiset vähemmistöt eivät välttämättä saa ääntään kuuluviin arkistoissa, mikäli heidän valtakulttuurista poikkeavaa historiaansa ei tallenneta valtiollisiin arkistoihin. Kysymys on ihmisoikeuksista ja vähemmistöryhmien tunnustamisesta yhteiskunnan tasolla.⁶

1.2 Karjalainen siirtoväki

Tässä tutkimuksessa vähemmistöryhmän asemaa viranomaisarkistoissa tutkitaan karjalaisten kautta. Karjalaiset ovat etninen vähemmistö, joka asuu nykyisin Suomen ja Venäjän valtioiden alueella. Tässä tutkimuksessa käsitellään Suomen karjalaisia. Etninen vähemmistö on

⁵ Vähemmistön määrittelystä ks. Hannikainen & Jutila 2012, 11–16.

⁶ Postmodernista paradigmasta arkistotieteessä ks. Cook 2007, 410–418, 432–443. Postmodernista paradigmasta ja vallasta ks. Carter 2006; Cook & Schwartz 2002; Schwartz & Cook 2002

ihmisryhmä, jota yhdistää syntyperä, kieli, uskonto tai perinteet. Karjalaiset sopivat etnisen vähemmistön määritelmään, sillä heitä on erottanut suomalaisesta valtaväestöstä syntyperä, karjalan kieli, karjalainen kulttuuriperintö ja osin ortodoksinen uskonto.⁷

Historiallisesti karjalaiset ovat itämerensuomalainen kansa, joka on asuttanut Karjalaksi nimitettyä aluetta Fennoskandian niemimaan itäosassa, joka nykyisin on Suomen ja Venäjän valtioiden alueella. Karjalaisten asuttama alue on 1200-luvulta lähtien ollut Ruotsin ja Novgorodin, myöhemmin Venäjän, rajojen käynnin aluetta, mikä johti muun muassa väestön siirtymisiin ja kulttuuristen jakojen syntymiseen karjalaisväestön keskuudessa.⁸ Viimeiset karjalaisia kohdanneet suuret murrokset ovat olleet toisen maailmansodan seurauksena tapahtuneet väestönsiirrot. Suuri osa itsenäiselle Suomelle kuulunutta Karjalaa luovutettiin Neuvostoliitolle ja alueella eläneet karjalaiset siirtyivät evakoina pois Neuvostoliiton valtaamilta alueilta. Jatkosodan aikaisen lyhyen paluumuuton jälkeen yli 400 000 karjalaista asutettiin pysyvästi muualle Suomeen.⁹

Karjalaisten asuttaminen tapahtui lakiin perustuvan sijoitussuunnitelman mukaisesti maatalousväestön osalta. Vuoden 1945 maanhankintalaki takasi maanviljelijöille tilat ja määräsi sijoituskunnat. Sijoitussuunnitelma pyrki asuttamaan karjalaiset entisten kylien mukaisesti ja tähtäsi näin entisten yhteisöjen säilyttämiseen ja karjalaisten helpompaan sopeutumiseen uusille alueille ja suomalaisen väestön keskuuteen. Sopeutuminen oli kuitenkin haasteellista ja entiset kyläyhteisöt väistämättä hajosivat. Karjalainen siirtoväki kohtasi suomalaiselta väestöltä ennakkoluuloja ja vihamielisyyttä etenkin niiden taholta, joiden maita oli pakkolunastettu karjalaisten tiloja varten. Ortodoksista uskoa tunnustavien karjalaisten sopeutuminen luterilaiseen Suomeen oli erityisen haasteellista. Siirtokarjalaisten identiteetti ja kulttuuri joutuivat sodan jälkeisessä Suomessa koetukselle ja karjalaiset kokivat vahvaa painetta sulautua valtaväestöön. Karjalan kielen käyttö väheni, lapsia kastettiin luterilaiseen valtauskontoon ja seka-avioliitot ortodoksien karjalaisten ja luterilaisten suomalaisten välillä yleistyivät. Karjalaiset integroituivat valtaväestöön pääosin yhden sukupolven kuluessa.¹⁰

⁷ Hämynen 2013, 182–183.

⁸ Kirkinen 1998, 40–49.

⁹ Hämynen 2013, 191–192.

¹⁰ Hämynen 2013, 192–194, 201–202.

Siirtokarjalaisten nopea sulautuminen valtaväestöön heijastuu karjalaisten vähemmistöaseman hitaaseen tunnustamiseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Karjalaisten vähemmistöasema suomalaisessa yhteiskunnassa on ollut pitkälti määrittelemätön ja karjalaisia on pidetty yksiselitteisesti suomalaisina. Etenkin Raja-Karjalan ortodoksista, karjalan kieltä puhunutta väestöä pyrittiin suomalaistamaan jo 1800-luvun lopulta lähtien ja erityisesti 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Suomen kieltä ja suomalaisuutta ajettiin vahvasti muun muassa koululaitoksen ja kansansivistystyön kautta.¹¹ Karjalaisia ei ole tunnustettu vähemmistöksi esimerkiksi saamelaisten, Suomen alueen alkuperäiskansan, tapaan, eikä karjalan kieltä ole pidetty virallisesti suomen kielestä erillisenä kielenä. Karjalan kieli sai vähemmistökielen statuksen Suomessa vuonna 2009, mutta ei virallista perustuslaissa mainittua kansallisen vähemmistökielen asemaa.¹²

Karjalaisia koskevia arkistoaineistoja edustavat viranomaisarkistoissa esimerkiksi kirkonkirjat, väestönsiirto- ja asutusasiakirjat sekä karjalaisten asiaa ajavien kansalaisjärjestöjen asiakirjat (esimerkiksi Karjalan Liiton arkisto). Luovutetun Karjalan lakkautettujen seurakuntien kirkonkirjoja säilytetään Kansallisarkistossa Mikkelissä.

1.3 Tutkimustehtävä ja metodi

Tarkastelen tässä tutkimuksessa siirtokarjalaisia koskevan tutkimuksen lähdeaineistoja vuodesta 1952 nykypäivään. Kiinnitän huomiota etenkin siirtoväen sopeutumista koskeviin tutkimuksiin, sillä sopeutumistutkimus on ollut siirtokarjalaisia koskevan tutkimuksen keskiössä. Tutkimuksen näkökulma on arkistotieteellinen ja erityisesti arkistotieteen postmoderniin paradigmaan nojautuva. Tutkimustehtävänä on selvittää, mitä lähdeaineistoja siirtokarjalaisia koskevassa tutkimuksessa on vuosien 1952 ja 2018 välillä käytetty ja mikä on viranomaisarkistoissa sijaitsevien asiakirjalähteiden saatavuus sekä käytettävyys. Kysyn myös, onko käytetyissä aineistoissa havaittavissa muutosta sekä onko käytetyissä aineistossa aukkoja, eli onko olemassa olevien viranomaisarkistoaineistojen potentiaali hyödynnetty tutkimuksessa.

¹¹ Hämynen 1995 33–34; Patronen 2017, 53–69. Sortovuosina 1899–1905 ja 1908–1917 karjalaista väestöä taas pyrittiin venäläistämään.

¹² Asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta annetun asetuksen 2 §:n muuttamisesta 27.11.2009 (SopS 68/2009); Sarhimaa 2017, 214.

Siirtokarjalaisia koskevan tutkimuksen lähdeaineistojen systemaattinen analysoiminen on kysymys, jota ei ole aiemmin selvitetty. Arkistotieteellisesti tutkimus vastaa postmodernin arkistoparadigman mukaisesti kysymyksiin vähemmistöjen oikeuksista kansallisissa ja valtiollisissa arkistoissa. Karjalaiset ovat merkittävä vähemmistö, jonka asema on suomalaisessa yhteiskunnassa ollut pitkälti määrittelemätön, vaikka karjalaisten siirtolaisuus on yksi 1900-luvun suomalaisuuden merkittävimpiä muovaajia.

Tutkimuksen tarkastelu kohdistuu paitsi tutkimuksen lähdeaineistoihin, myös suomalaiseen arkistotoimeen ja sen järjestämiseen. Kysyn, kuinka tutkijat ovat tavoittaneet arkistoaineistoja tutkimusprosessinsa aikana ja arvioin kriittisesti arkistolähteiden saatavuutta viranomaisarkistojen kohdalla. Kyse on viranomaisarkistoissa säilytettävien arkistoaineistojen käytettävyyden ja saatavuuden arvioinnista. Käytettävyys ja saatavuus ovat arkistolaissa määriteltyjä arkistotoimen järjestämiseen liittyviä tehtäviä.¹³

Tutkimus on laadullinen tutkimus, jonka metodina on lähdeaineiston sisällönanalyysi. Sisällönanalyysin tavoitteena on luoda perusteellinen käsitys tutkittavasta ilmiöstä eli tämän tutkimuksen puitteissa siirtokarjalaisia koskevan tutkimuksen lähdeaineistoista 1900- ja 2000-luvuilla. Tutkimus edustaa niin sanotusti ”tutkimusta tutkimuksesta” sillä lähteenä ovat väitöskirjat, joiden itsensä lähteitä tarkastelen. Olen käynyt tutkimuksen lähdeaineiston systemaattisesti läpi ja analysoinut sitä tutkimuskysymykseni valossa sekä luokitellut aineistoa eri kategorioihin saadakseni siitä esille eri näkökulmia, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiin.

Tarkastelen tutkimuksessa arkistoja, arkistonmuodostajia ja asiakirjoja. Tässä tutkimuksessa ymmärrän arkiston arkistonmuodostajan toiminnan tuloksena syntyneeksi asiakirjojen kokonaisuudeksi. Arkistonmuodostaja taas on määriteltävissä organisaatioksi tai henkilöksi, jonka toiminnan tuloksena arkisto syntyy. Arkistoon sisältyvä asiakirja on tietoa, jonka arkistonmuodostaja on tehtäviensä hoidossa tuottanut tai vastaanottanut ja jota se ylläpitää. Asiakirjan määrittelylle keskeisiä ovat sen yhteys toimintaan sekä konteksti, jossa se on syntynyt. Ulkoisella muodolla sen sijaan ei ole merkitystä.¹⁴

¹³ ArkistoL 7§.

¹⁴ Lybeck 2006, 16. Lybeck esittää myös muut arkisto-käsitteen perusmääritelmät: arkistohuone ja arkistoa säilyttävä yksikkö tai laitos.

Teoreettisesti tutkimus edustaa arkistotieteen postmodernia paradigmaa, joka ohjaa tarkastelun huomion kysymyksiin arkistoihin liittyvästä vallasta, subjektiivisuudesta ja paikallisuudesta. Tutkimuksessa tarkastelen etenkin arkistoaineistojen provenienssia ja kuvailua postmodernin arkistotieteen valossa. Provenienssi viittaa asiakirjojen alkuperään ja provenienssiperiaate niiden säilyttämiseen siinä yhteydessä, jossa ne ovat syntyneet. Eri arkistonmuodostajien asiakirjat säilytetään siis erillään.¹⁵ Kuvailu tähtää arkistoaineistojen käytettävyyden takaamiseen ja tarkoittaa tietoja, joita arkistoaineistoon liitetään. Kuvailu koskee arkistonmuodostajaa ja aineistoa, sekä niiden syntykonteksteja.¹⁶

1.4 Lähteet

Tässä tutkimuksessa lähdeaineistona ovat vuosien 1952 ja 2018 välillä Suomessa valmistuneet siirtokarjalaisia koskevat väitöskirjat. Tarkastelen tutkimusten lähteinä käytettyjä aineistoja ja sitä mitä ne edustavat: perustuuko tutkimus esimerkiksi haastatteluille ja onko tutkimuksessa käytetty viranomaisarkistoihin tallennettua aineistoa. Tutkimuksen aikarajaus on laaja ja siten aineiston analysoinnissa on huomioitava kunkin väitöskirjan sidonnaisuus aikaansa ja sen tutkimuskäytänteisiin sekä -trendeihin. Tarkastelen väitöskirjoissa käytettyjä lähteitä ottaen huomioon väitöstutkimusten edustaman tieteenalan ja tekoajan.

Väitöstutkimuksissa edustettuja tieteenaloja on useita, mutta pääsääntöisesti tutkimukset edustavat historiantutkimusta, kulttuurintutkimusta ja sosiaalitieteitä. Kaikki tieteenaloista tarkastelevat yhteiskunnallisia ja kulttuurisia ilmiöitä, mutta tieteenalat eroavat toisistaan etenkin käytettyjen lähteiden perusteella. Historiantutkimus perustuu kirjoitettujen lähteiden käyttöön tutkimuksen lähteenä. Kirjallisia lähteitä korostamalla on luotu eroa etenkin esihistoriallisen (kirjoitustaidottoman) ajan tutkimuksen ja historiallisen ajan tutkimuksen välille. Historiantutkimuksessa käytetty lähdeaineisto on kuitenkin laajempaa kuin pelkkä kirjoitettu materiaali, sisältäen esimerkiksi haastatteluaineiston, valokuvat sekä muun esineellisen kulttuurin.¹⁷ Kulttuurintutkimuksen ja sosiaalitieteiden lähdeaineistoina käytetään tyypillisesti haastatteluja, havainnointia, erilaisia kulttuurituotteita kirjallisuudesta ääneen ja

¹⁵ Lybeck 2006, 221.

¹⁶ Lybeck 2006, 149–150.

¹⁷ Hietala 2001, 15–18.

kuvaan, kulttuurisia ilmiöitä ja tilastoja.¹⁸ Historiatieteen vahva painotus kirjallisiin, usein asiakirjallisiin, lähteisiin erottaa sen muista tieteenaloista, joita siirtokarjalaisia koskevat väitöstutkimukset edustavat. Hypoteesina voi esittää, että tässä tutkimuksessa tarkastelluissa historian alan väitöskirjoissa käytetään arkistoihin sisältyvää asiakirjamateriaalia tutkimusten lähdeaineistona, kun taas muita tieteenaloja edustavissa väitöskirjoissa asiakirjamateriaalia ei niinkään käytetä, vaan ne perustuvat esimerkiksi haastatteluaineiston käyttöön.

Olen tutkimusta varten kartoittanut siirtokarjalaisia koskevan tutkimuskentän vuosilta 1952–2018. Tutkimuksen varsinaisena lähteenä, jota analysoin, ovat siirtokarjalaisia koskevat suomenkieliset väitöskirjat, joita on ilmestynyt vuosien 1965 ja 2016 välillä 15 kappaletta. Kaikki väitöskirjoista eivät käsittele pääkysymyksenään siirtokarjaisten suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutumista ja siihen tähdänneitä sekä vaikuttaneita toimia, mutta kaikki käsittelevät karjalaisia ja sopeutumisen aikaa toisen maailmansodan jälkeen. Lähdeaineiston rajaus perustuu paitsi väitöskirjan kirjoittaneen tutkijan kertomaan, myös omiin tulkintoihini kunkin väitöskirjan aiheesta ja suhteesta siirtoväen sopeutumisen tutkimukseen. Lähdeaineiston rajaus on siis osin subjektiivinen, minkä tutkijana tiedostan.

Käytännössä lähdeaineistona toimivien väitöskirjojen etsiminen on tapahtunut kartoittamalla siirtokarjalaisia koskevan tutkimuksen kenttää ja selaamalla hakemistoja suomalaisissa yliopistoissa julkaistuista väitöskirjoista. Väitöskirjoissa käytetyt tavat ilmoittaa tutkimuksen lähdeaineistot eroavat jonkin verran riippuen niiden tekoajasta sekä edustamasta tieteenalasta. Olen pyrkinyt tunnistamaan käytetyt lähteet sekä lähdeluetteloista että tutkimustekstistä, etenkin väitöskirjojen johdannoista, joista olen tarkastellut myös sitä, mikä on ohjannut tutkijan valitsemaan lähdeaineistonsa.

Muiden kuin väitöskirjojen osalta olen kartoittanut siirtokarjalaisia koskevan tutkimuksen merkittävimmät projektit ja yksittäiset teokset, joiden lähdeaineistoja niin ikään analysoin. Nämä eivät kuitenkaan ole tutkimuksessa lähteen asemassa, toisin kuin väitöskirjat. Muun tutkimuksen osalta olen pitäytynyt suomenkielisessä tieteellisessä tutkimuksessa, mikä rajaa tarkemman tutkimuksen ulkopuolelle esimerkiksi osan lukuisista viime vuosikymmeninä julkaistuista Karjalan pitäjähistorioista. Myös siirtokarjalaisia koskevat pro gradu -tutkielmat on jätetty tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Haut eri yliopistojen opinnäytetietokantoihin

¹⁸ Knuuttila 2010, 19–30; Saaristo & Jokinen 2004, 20–24.

kertovat, että siirtokarjalaisia koskevia pro graduja on ilmestynyt etenkin 2000-luvulla useita. Näiden tutkimusten lähdeaineistot olisivatkin mielenkiintoinen kohde lisätutkimukselle. Tämän pro gradun puitteissa ne on kuitenkin lähdeaineiston hallittavuuden vuoksi rajattu pois.

Lähteiden aikarajaus ja sen alkamisajankohta vuodesta 1952 perustuu kyseisenä vuonna ilmestyneeseen Heikki Wariksen et al. tutkimukseen *Siirtoväen sopeutuminen*. Wariksen tutkimus pohjasi vahvasti siirtokarjalaisten haastatteluihin. Tutkimus aloitti sopeutumistutkimuksen trendin ja linjasi tulevaa tutkimusta vuosikymmeniksi puhumalla ensisijaisesti karjalaisten vaivattomasta sopeutumisesta ja sen onnistumisesta. Nykyinen tutkimus, josta esimerkkinä professori Anneli Sarhimaan vuonna 2017 ilmestynyt teos *Vaietut ja vaiennetut*, sen sijaan tunnustaa siirtoväen kohtaamat vaikeudet ja uhraukset, kuten karjalan kielen käytön lopettaminen, joita suomalaisen yhteiskuntaan integroituminen vaati.

Luon tutkimuksessa myös case studyn omaisen katsauksen viranomaisarkistossa säilytettäviin siirtokarjalaisten sopeutumista koskeviin alkuperäislähteisiin. Käytännön vuoksi katsauksen kohteeksi on valittu Kansallisarkistossa Joensuussa säilytettävä viranomaisaineisto. Tarkastelen etenkin valtiollisten ja kunnallisten toimijoiden arkistojen sisältämää kirje- ja anomusmateriaalia. Tarkasteltavat arkistot ovat Kuusjärven kunnan siirtoväen huoltojohtajan arkisto ja Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkisto.

Tutkimus jakautuu johdannon ohella kolmeen päälukuun, joita seuraavat päätelmät. Ensimmäisessä käsittelyluvussa (2. luku) luon katsauksen siirtokarjalaisten sopeutumista koskevaan tutkimukseen ja erityisesti sen lähdeaineistoihin vuodesta 1952 lähtien. Toisessa tutkimusluvussa (3. luku) keskityn analysoimaan tarkemmin väitöskirjojen lähteitä ja niitä arkistoja ja arkistonmuodostajia, joilta lähteet ovat peräisin. Luvussa 3 luon lisäksi katsauksen siirtokarjalaisia koskevaan kirjemateriaaliin viranomaisarkistoissa. Luvussa 4 keskityn pohtimaan aiemmissä käsittelyluvuissa ilmi käyneitä seikkoja arkistotieteen postmodernin paradigman näkökulmasta. Tutkimus etenee konkreettisesta teoreettisempaan, päätyen käytännöllisestä lähteiden tarkastelusta viranomaisarkistojen käytäntöjen kriittiseen pohdiskeluun.

1.5 Tutkimusperinne

Tutkimusperinteeltään tutkimus liittyy karjalaisen siirtoväen tutkimukseen, vähemmistöjen aseman arkistotieteelliseen tutkimukseen ja arkistoaineistojen käyttöä koskevaan tutkimukseen. Viimeisimmästä on esimerkki vuonna 2013 Itä-Suomen yliopistosta valmistunut Elisa Ryytäsen pro gradu -tutkimus, joka tarkastelee historian tutkijoiden käyttämiä arkistoaineistoja Suomessa. Ryytäsen kiinnittää huomiota etenkin arkistoaineistojen saatavuuteen ja käytettävyyteen ja näiden heijastumiseen tutkimuksissa käytetyissä lähdeaineistoissa, sekä analysoi Suomen arkistolaitoksen organisaatio- ja tehtävämuutosten vaikutusta näihin.

Vähemmistöjen asemaa suomalaisissa arkistoissa tarkastelee etenkin Riikka Taavetti, jonka tutkimus koskee sukupuolivähemmistöjen asemaa arkistoissa. Vuonna 2016 julkaistussa artikkelissaan *A Marshall in Love: Remembering and Forgetting Queer Pasts in the Finnish Archives* Taavetti analysoi niin sanottujen queer-arkistojen syntyprosesseja Suomessa sekä sitä, miten sukupuolivähemmistöjen äänet eivät ole virallisissa arkistoinstituutioissa kuuluneet. Pohjoismaista vähemmistöjen aseman tutkimusta edustavat esimerkiksi Kaisa Maliniemi ja Gudmund Valderhaug. Maliniemi tarkastelee kahden etnisen vähemmistön näkyvyyttä julkisissa arkistoissa artikkelissaan *Public Records and Minorities: Problems and Possibilities for Sámi and Kven* (2009). Tutkimus tuo esille, kuinka aliedustettuina ja -kuvailtuina saamelaisten ja kveenien tuottamat aineistot ovat viranomaisarkistoissa. Valderhaugin artikkeli *Memory, Justice and the Public Record* (2011) taas käsittelee sosiaalisen vähemmistöryhmän, saksalaisten sotilaiden lasten, pyrkimystä saada oikeutta Norjan valtiolta, sekä viranomaisarkistojen arkistojen roolia tässä. Ongelmaksi muodostuu Valderhaugin mukaan sotilaiden lapsia koskevan tiedon puute viranomaisarkistoissa, sillä niiden aineistot ovat muodostuneet lapsia syrjivien valtiollisten ja poliittisten rakenteiden seurauksena.

Vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen asema valtiollisissa arkistoissa on ollut merkittävä teema 1900-luvun lopun ja 2000-luvun alun arkistotieteellisessä tutkimuksessa ja keskustelussa. Evelyn Wareham on käsitellyt tutkimuksessaan *Indigenous Voices in New Zealand Record Keeping* (2001) Uuden-Seelannin maorien näkyvyyttä valtiollisessa arkistossa vähemmistöryhmän ihmisoikeuksien, identiteetin ja heitä koskevan tiedon omistamisen sekä kontrolloinnin näkökulmista. Warehamin mukaan kolonisoidun alkuperäisväestön ja heitä koskevien asiakirjadokumenttien yhdistäminen on vaatinut paljon tietoista työtä viranomaisilta

sekä aidon ”kaksikulttuurisuuden” läpäisemää valtiota. Postmoderni arkistotieteellinen tutkimus on tunnistanut ja tunnustanut että kuten monet muutkin yhteiskunnalliset instituutiot ja rakenteet, myös arkistot voivat olla kolonialismin ja sorron paikkoja, ja pyrkinyt purkamaan näitä rakenteita.¹⁹

Siirtokarjalaisten sopeutumista koskevaa tutkimusta ovat analysoineet viime vuosina Heli Kaarina Kananen ja Tarja Raninen-Siiskonen. Kananen on purkanut myyttiä sopuisasta sopeutumisesta artikkelissaan *Siirtoväen hyvän sopeutumisen kertomus* (2011). Raninen-Siiskonen on taas tarkastellut sopeutumistutkimuksen trendejä ja teemoja artikkelissaan *Karjalaisen siirtoväen sopeutuminen tutkimuksen kohteena* (2013). Kananen tai Raninen-Siiskonen eivät kuitenkaan analysoi sitä, millaiselta lähdepohjalta aiemmat tutkimukset on tehty ja minkä lähteiden perusteella kertomus hyvästä sopeutumisesta syntyi. Anu Vatanen on tarkastellut vuonna 2012 Itä-Suomen yliopistossa valmistuneessa pro gradussaan siirtoväkitutkimuksen lähdekriittisiä haasteita. Tutkimuksessa käsitellään, millaista asiakirja-aineistoa siirtoväen huolto, rekisteröinti ja henkikirjoitus synnyttivät, ja miten tätä aineistoa voi hyödyntää tutkimuksessa. Tämä tutkimus täydentää näitä aikaisempia kriittisiä puheenvuoroja luomalla laajan katsauksen karjalaisen siirtoväen tutkimuksessa käytettyihin lähdeaineistoihin ja arvioimalla edelleen arkistolähteiden hyödyntämistä tutkimuksessa.

2. Siirtokarjalaisten sopeutumista koskeva tutkimus vuosina 1952–2018

Vuosina 1939–1940 ja 1941–1944 käydyt sodat ja niiden suoraan tai välillisesti aiheuttamat monet ilmiöt, kuten suuret väestönsiirrot, tulivat tutkimuksen kohteeksi Suomessa jo 1950-luvulla. Väestön evakuointi ja uudelleen asuttaminen koskettivat huomattavaa osaa suomalaisista joko suoraan tai välillisesti ja herättivät paitsi huomiota, myös tunteita. Suomen valtio ryhtyi merkittäviin käytännön toimiin siirtokarjalaisten asuttamiseksi säätämällä lakeja, jotka takasivat karjalaisille maata sen maan tilalle, jonka he alueluovutusten myötä menettivät. Samalla lait kuitenkin tarkoittivat sitä, että useat suomalaiset pakotettiin luovuttamaan maata siirtoväelle, mikä aiheutti katkeruutta ja vihamielisyyttä tulijoita kohtaan. Myös karjalaisten erilainen kulttuuri ja tavat aiheuttivat haasteita sopeutumiselle.

¹⁹ Ks. esim. Wareham 2002.

1900-luvun ja 2000-luvun vaihteessa karjalaisten ensimmäisestä evakkoon lähdöstä tuli kuluneeksi yli 60 vuotta ja lopullisesta asuttamisesta nykyisen Suomen alueelle sekä alueluovutuksista Neuvostoliitolle jo 56 vuotta. Ajan kuluminen näkyy siirtokarjalaisia ja karjalaisuutta koskevassa tutkimuskentässä aiheiden ja näkökulmien moninaistumisena. Karjalasta ja karjalaisuudesta on tullut ilmiö, jota voi tarkastella suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa läheltä ja kaukaa, konkreettisena ja ideaalisena ilmiönä. Aloitan tarkastelemalla yleisiä karjalaisia koskevia tutkimusprojekteja, ja sen jälkeen siirryn tarkastelemaan erityisesti väitöskirjoja.

2.1 Tutkimusprojektit ja muu tutkimus

Tässä luvussa luon katsauksen karjalaista siirtoväkeä koskevaan tutkimukseen ja sen lähdeaineistoihin muissa, kuin väitöskirjoissa. Luku toimii pohjana väitöskirjojen lähteiden analyysille ja selventää siirtokarjalaisia koskevan tutkimuksen kenttää 1950-luvulta lähtien. Katsaukseen on poimittu pääasiassa tutkimusprojektien tuloksena syntyneitä kirjoja eikä niinkään yksittäisiä artikkeleita. Tarkastellut tutkimusprojektit edustavat siirtoväkitutkimuksen suuntaviivoja ja trendejä kullakin vuosikymmenellä.

Siirtokarjalaisten sopeutumisen tutkimus alkoi Heikki Wariksen, Vieno Jyrkilän, Kyllikki Raitasuon ja Jouko Siiven vuonna 1952 ilmestyneestä teoksesta *Siirtoväen sopeutuminen. Tutkimus Suomen karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta*. Teos kuvaa karjalaisten siirtymisen poliittisia taustoja ja toteuttamista sekä huoltoa ja korvaus- ja asutuspolitiikkaa, jotka tähtäsivät siirtoväen sopeuttamiseen uusille alueille ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Ennen kaikkea tutkimus pyrkii kuvaamaan karjalaisten sopeutumisen prosessia haastatteluaineiston ja osallistuvan havainnoinnin perusteella. Kirjoittajat perustelevat aineiston valintaa seuraavasti:

”Kun ryhdyttiin tutkimaan siirtoväen omaehtoista sopeutumista ja sulautumista, olisi teoreettisesti ollut mahdollista edelleen nojautua olemassaoleviin asiakirjoihin tai yleensä kirjalliseen todistusaineistoon, esim. siirtoväen valituksiin ja kanteluihin, kuulustelu- ja oikeuspöytäkirjoihin, kirjeenvaihtoon ja mahdollisiin päiväkirjoihin. Parhaassakin tapauksessa tällainen asiakirja-aineisto olisi uutteristakin ponnisteluista huolimatta jäänyt määrältään vähäiseksi ja edustavuudeltaan erittäin kyseenalaiseksi. [...] Tutkijain oli

lähdeittävä arkistoista ja kirjastoista, virallisten asiapapereitten ja tilastojen parista itse tekemään välittömiä havaintojaan ja suoranaisia kysymyksiään tutkittaville.”²⁰

Tutkijat asettavat ylläolevassa lainauksessa asiakirja-aineiston ja haastattelut vahvasti vastakkain ja toteavat, ettei virallinen asiakirjallinen aineisto voisi heidän mielestään vastata kysymyksiin siirtoväen sopeutumisesta. Työryhmä suoritti tutkimusaineistonaan käyttämänsä haastattelut ja mielipidekyselyt vuosina 1949–1951, viidestä seitsemään vuotta sen jälkeen, kun karjalaiset olivat lopullisesti menettäneet kotiseutunsa. Tutkijat haastattelivat siirtokarjalaisten lisäksi myös näitä vastaanottaneiden paikkakuntien väestöä saadakseen selville, miten siirtoväkeen suhtauduttiin. Tutkimuksen tulokset ovat vahvasti sidottuja aikansa sosiaalipoliittisiin lähtökohtiin ja suomalaisen yhteiskunnan yhdenmukaistamisen ihanteeseen, kuten Tarja Raninen-Siiskonen toteaa.²¹ Tutkijat toteavat uusille seuduille asettumisen olleen vaikea tehtävä karjalaisille, sillä olot olivat hyvin erilaiset, mihin nämä olivat tottuneet. Vaikeuksista huolimatta tutkijat tulkitsevat karjalaisten sopeutuneen hyvin jo tutkitussa vaiheessa ja asettuneen uusille seuduille pysyvästi, sekä löytäneen paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa.²²

Heikki Wariksen työtä jatkoi 1970-luvulla ryhmään kuulunut Faina (Vieno) Jyrkilä tutkimuksillaan siirtoväen sopeutumisesta. Jyrkilän ja tämän tutkimusryhmän julkaisut *Siirtoväen sopeutuminen kylmillä tiloilla* (1975, 1976) perustuvat niin ikään haastatteluille ja tutkijoiden havainnoinneille. Teoksissa tarkastellaan, miten karjalainen siirtoväki on luonut itselleen toimeentulon ja elinehdot uusilla tiloillaan, jonne heidät oli Maanhankintalain nojalla asutettu, sekä miten he ovat sosiaalisesti integroituneet osaksi paikkakuntia, joilla tilat sijaitsevat.²³ Tutkijaryhmän tulokset osoittavat, että 1970-luvulla karjalaisten ja suomalaisten välillä oli vielä runsaasti eroja niin tilojen koossa kuin esimerkiksi talousrakennusten määrässä, ja kulttuurisia eroja verrattuna suomalaisiin oli runsaasti.²⁴ Jyrkilä julkaisi vielä vuonna 1979 tutkimuksen *Siirtoväen sopeutuminen lämpimillä ja kylmillä tiloilla*, jossa verrataan edellisten teosten savolaista Lapinlahdelta kerättyä aineistoa varsinaissuomalaiseen Perttelin kunnan alueelta kerättyyn tietoon.

²⁰ Waris et al. 1952, 138–139.

²¹ Raninen-Siiskonen 2013, 127.

²² Waris et al. 1952, 317–325.

²³ Jyrkilä 1975, 4, 8; Jyrkilä 1976, 2–3.

²⁴ Jyrkilä 1975, 133–136; Jyrkilä 1976, 133–143.

Vuonna 1975 julkaistu Leena Alasen tutkimus *Laatokankarjalaiset toisen maailmansodan jälkeen* jatkaa Wariksen projektin ja Jyrkilän viitoittamalla tiellä, mutta hyödyntää lähdeaineistonaan tilastollista materiaalia sekä asiakirja-aineistoa. Alanen selvittää etenkin laatokankarjalaisen siirtoväen sijoittumista ja sopeutumista. Tekijä kuitenkin harmittelee aineistonsa painottumista tilastoihin ja asiakirjoihin: ”viralliset tiedot eivät ole paljastaneet siirtoväestä [...] riittävästi muuta yhteiskuntatieteellisesti relevanttia ja siirtoväen elinoloihin liittyvää tietoa.”²⁵ Alanen toivookin voivansa tulevassa tutkimuksessa haastatella siirtoväkeä laajemmin tavoittaakseen siirtoväen olosuhteet ja niihin liittyvät muutokset ”syineen ja seurauksineen”.²⁶ Alasen kommentit sopeutumistutkimuksensa aineistosta on syytä tulkita Wariksen projektin tutkimuksellisen perinteen valossa, mikä kenties jätti jälkeensä vaatimuksen haastatteluaineiston ensisijaisuudesta. Tilasto- ja asiakirja-aineiston tarkastelu tuottaa pätevää tutkimustietoa, mutta jättää tutkimuksen vaille siirtokarjalaisten omaa ääntä, mitä Alanen vaikuttaa jääneen kaipaamaan.

Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksella oli 1980-luvun alussa käynnissä projekti Siirtoväen sopeutumisen rakennemuutostutkimus. Leo Paukkusen artikkeli *Siirtoväen tutkimus yhteiskuntatieteen näkökulmasta* (1987) on raportti projektin tuloksista. Projektin synnytti ”yhteiskuntatieteellisen kokonaistiedon puute mm. siirtoväen demografisesta rakenteesta ja alueellisesta sijoittumisesta” ja pyrkimys muodostaa kokonaiskuva siirtoväen olosuhteista ja niiden muutoksista.²⁷ Paukkunen tarkastelee siirtoväen alueellista sijoittumista ja väestöllistä rakennetta etenkin väestötilastollisen aineiston valossa. Paukkusen vuosina 1989 ja 1997 julkaistut teokset käsittelevät myös karjalaisten sijoittumista kunnittain.

1980-luvun alusta 1990-luvun alkuun oli Joensuun ja Jyväskylän yliopistoissa käynnissä Asutustutkimusprojekti, joka tunnetaan myös Sodanjälkeinen asutustoiminta Suomessa - tutkimushankkeena. Monitieteisen projektin parissa tarkasteltiin vuoden 1945 maanhankintalakiin perustuvaa asutustoimintaa monelta eri kantilta. Projekti järjestäytyi vuosina 1981–1982 ja kesti yli kymmenen vuotta tuottaen noin yhdeksänkymmentä julkaistua nimikettä ja opinnäytetyötä.²⁸ Projektin kolme vuosina 1988, 1989 ja 1991 julkaistua seminaariraporttia antavat kattavan kuvan projektin parissa tehdystä tutkimuksesta.²⁹ Lisäksi

²⁵ Alanen 1975, 6.

²⁶ Alanen 1975, 101.

²⁷ Paukkunen 1987, 47.

²⁸ Laitinen 1995, 9.

²⁹ Jokipii 1988; Saarelainen 1989; Laitinen 1991.

vuonna 1995 ilmestyi Erkki Laitisen toimittama *Rintamalta raivioille. Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta*, joka tiivistää asutustoimintaa koskevan tutkimuksen yksien kansien väliin.

Asutustutkimusprojektin parissa tuotetut tutkimukset ovat lähdeaineistoltaan monipuolisia. Kuten projektin esitutkimusraportissa todetaan, asutustoiminta synnytti runsaasti arkistomateriaalia, joka kuitenkin raportin ilmestymisen aikaan vuonna 1983 oli paljolti järjestämättä.³⁰ Arkistolähteiden osalta tutkijat ovat hyödyntäneet etenkin maatalousministeriön ja sen asutusasiainosaston arkistoja sekä maatalouspiirien, maakunta-arkistojen ja maanmittauskonttoreiden aineistoja, asutustoiminnanjohtajien ja asukkaanottolautakuntien arkistoja, kuntien henkikirjoja, ortodoksisten seurakuntien arkistoja, sekä erilaisten yksityisten seurojen ja järjestöjen arkistoja.³¹ Monet tutkimuksista perustuvat myös projektin parissa tehtyjen haastattelujen käyttöön aineistona.

2000-luvulla karjalaista siirtoväkeä koskeva tutkimus on yleisesti jatkanut samoilla teillä kuin aikaisemmat tutkimukset, mutta myös laajentunut keskustelemaan yleisemmin karjalaisuudesta ja sen asemasta nyky-Suomessa. Sopeutumisen tutkimus kulkee Karjalan ja karjalaisten tutkimuksessa edelleen merkittävänä sivujuonteena mukana. 2000-luvulla on ilmestynyt useita artikkelikokoelmia karjalaisten historiasta sekä kielestä ja kulttuurista. Yuri Shikalovin toimittama *Rajalla halkaistu kansa* (2011) tarkastelee karjalaisten kansallisidentiteetin, uskonnon ja kielen kehitystä 1800-luvulta lähtien ja ottaa huomioon sekä suomen- että venäjänkarjalaiset. Etenkin Tapio Hämyksen artikkelissa hyödynnetään arkistolähteitä. Pekka Suutarin toimittaman teoksen *Karjala-kuvaa rakentamassa* (2013) artikkelit käsittelevät monipuolisesti niitä tapoja, joilla Karjalan monet kuvat nykyisin rakentuvat eri tieteenaloilla ja eri aineistojen sekä lähestymistapojen kautta. Puheenvuoroja saavat historian-, kulttuurin- ja kielentutkijat, joten myös tutkimusten aineistot ovat moninaisia. Uusinta Karjala-tutkimusta edustaa ja esittelee myös Karjalan Liiton juhlijulkaisu *Karjala – karjalaisuus* (2015), johon on koottu viimeisin karjalaisia ja siirtoväkeä koskeva tutkimus.

2000-luvulla ilmestyneitä pitäjähistorioita edustaa tässä Suojärven ja suojärveläisten historiaa käsittelevän sarjan neljäs osa, Tapio Hämyksen toimittama *Omal mual, vierahal mual. Suojärven*

³⁰ Hämynen & Lahti 1983, 57–58.

³¹ Hämynen & Lahti 1983, 63–78 käyvät läpi arkistoaineistojen pääryhmiä.

historia IV (2011).³² Teos käsittelee suojärveläisten elämää uusilla asuinsijoilla. Näkökulmina siirtoväen sopeutumiseen ovat etenkin asutustoiminta Lieksassa, arkielämä ja uskonto uudessa ympäristössä. Tutkijat hyödyntävät sekä arkistolähteitä että haastatteluaineistoa kukin tutkimusnäkökulmansa mukaan.

Arkistoaineistoa hyödyntää Jaakko Ripatti vuonna 2014 ilmestyneessä tutkimuksessaan *Karjalan luterilaiset seurakunnat evakossa*. Ripatti tutkii etenkin siirtoseurakuntien toimintaan liittyvää asiakirja-aineistoa ja käyttää etenkin kirkkohallituksen arkistoa sekä Mikkelin ja Viipurin hiippakuntien tuomiokapitulien arkistoja.

Outi Fingerroosin etnologian alan tutkimukset (2007, 2010, 2012) koskevat Karjalaa muistin paikkana, käsitteenä ja tarinana. Ne eivät niinkään tutki siirtokarjalaisten sopeutumista, vaikka sitäkin käsittelevätkin, vaan Karjalaa ja karjalaisuutta koskevaa narratiivisia suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimukset edustavat muistitietotutkimusta ja tukeutuvat siten haastatteluaineistoihin ja kyselyihin.

Evakkomatkan kokemusta käsittelevät kirjoituskokoelmia on ilmestynyt 2000-luvulla useita. Näitä ovat Minna Kilkin toimittama *Se minkä jaksat kantaa. Karjalaisten naisten ja miesten elämäkertoja* (2004) sekä Anne Kuorsalon ja Iris Salorannan toimittamat *Evakkolapset* (2005), *Evakkotie* (2006) ja *Evakon pitkä vaellus* (2014). Kaikki teoksista sisältävät runsaasti muistelukerrontaa ja antavat äänen evakkoon lähdön itse kokeneille, mutta sisältävät myös tutkijoiden puheenvuoroja. Teoksessa *Evakkolapset* ilmestynyt Pirkko Sallinen-Gimplin artikkeli on otsikoitu ”Kokemustieto täydentää historiaa”, mikä kuvaa hyvin näiden kirjoituskokoelmien aiottua tarkoitusta ja suhdetta siirtoväkeä koskevaan tutkimukseen. Teokset ovat nousseet tarpeesta tuoda esiin siirtoväen itsensä omin sanoin ilmaistuja kokemuksia, jonka on koettu jäävän tutkimuksessa sivuosaan.

Kysymys karjalan kielestä ja kielistä on myös ollut 2000-luvun tutkimuksessa vahva trendi. Marjatta Palanderin ja Anne-Maria Nupposen toimittama *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti* (2005) tarkastelee kieltä ja murretta nykypäivässä käyttäen lähteinä esimerkiksi siirtokarjalaisten parissa tehtyjä haastatteluja. Viimeisin siirtokarjalaisia koskeva tutkimus on vuonna 2017 ilmestynyt Anneli Sarhimaan *Vaietut ja vaiennetut*.

³² Pitäjähistorioita esimerkiksi: Heikkilä 2018; Kokkonen 2015.

Karjalankieliset karjalaiset Suomessa. Tutkimuksen lähtökohtana ovat Sarhimaan johtaman kansainvälisen kielidiversiteettiä käsittelevän tutkimusprojektin karjalan kieltä koskevat tulokset. ELDIA-projektin tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena Suomen karjalankielisen yhteisön jäsenille ja se koski karjalan kielen käyttöä ja nykytilaa³³. Kirja on kuitenkin myös laaja katsaus karjalaisten historiaan Suomessa, sekä vahva kielipoliittinen kannanotto karjalan kielen puolesta. Suomen kieli oli alkanut suomalaistavan kielipolitiikan seurauksena syrjäyttää karjalan kieltä jo ennen sotia, mutta alueiden menetys ja siirtolaisuus suomenkielisille alueille merkitsivät karjalankielen lähes lopullista katoamista puhekielenä. Sarhimaa kannattaa vahvasti karjalan kielen aseman parantamista Suomessa ja vaatii kielipoliittisia toimia karjalan kielen säilymisen puolesta.³⁴

Suomen varsinaiskarjalaa puhuvien keskuudessa Sarhimaan teos on kuitenkin herättänyt kritiikkiä. *Oma Suojärvi* -lehdessä Matti Tuomisto kritisoi Sarhimaata karjalan eri kielimuotojen unohtamisesta ja livvin suosimisesta varsinaiskarjalan etelämurteiden kustannuksella.³⁵ Sarhimaan tutkimuksen ristiriitainen vastaanotto on tuonut esiin sen latautuneisuuden, mikä keskusteluun Karjalasta, karjalan kielestä ja karjalaisesta identiteetistä liittyy.

2.2 Siirtokarjalaisten sopeutumista käsittelevät väitöskirjat

Koko siirtokarjalaisten sopeutumista koskevan tutkimuskentän analysoinnista siirryn tarkastelemaan väitöskirjoja, jotka paitsi heijastelevat yleisiä tutkimussuuntauksia, saattavat myös tarjota uusia näkökulmia tutkimuksen kenttään. Aloitan tarkastelemalla 1900-luvulla ilmestyneitä väitöskirjoja, minkä jälkeen siirryn tarkastelemaan 2000-luvulla julkaistua tutkimusta. Tarkasteltu aikajakso sisältää useita vuosikymmeniä, joiden aikana on ilmestynyt yhteensä 15 siirtokarjalaisten sopeutumista käsittelevää väitöstutkimusta. 2000-luvulla tutkimusta on ilmestynyt runsaasti, joten se on perusteltua käsitellä omana kokonaisuutenaan erotettuna 1950–1990-lukujen tutkimustrendeistä. Luon katsauksen väitöstutkimusten aiheisiin, niiden päälähdeaineistoihin, sekä tutkimusaloihin, joita väitöskirjat edustavat.

³³ Sarhimaa 2017, 11.

³⁴ Sarhimaa 2017, 214–221.

³⁵ Tuomisto 2017.

Vuosien 1952 ja 1999 välillä ilmestyi seitsemän väitöskirjaa, jotka käsittelivät siirtoväen sopeutumista, siihen johtaneita toimia tai siirtoväen kokemuksia. Väitöskirjoja valmistui Helsingin, Joensuun ja Jyväskylän yliopistoissa. Ne edustavat sosiaalipolitiikan, historian, teologian ja kansatieteen aloja. 1950-luvulla ei ilmestynyt väitöskirjoja, mutta 1960-luvulla ilmestyi kaksi väitöstä siirtoväestä. Irma Kastarin vuonna 1965 ilmestynyt *Sotasiirtolaisten laitoshuolto* oli ensimmäinen siirtoväkeä käsitellyt väitöskirja. Kastarin sosiaalipolitiikan alan väitös käsittelee laitoshuollon tarpeessa ollutta osaa siirtoväestä ja näiden kunnallisen sosiaalihuollon järjestämistä. Aineistonaan Kastari käyttää ensisijaisesti arkistoitua asiakirja-aineistoa. Luvussa, joka käsittelee siirtolaisten sopeutumista laitoshuoltoon, Kastari käy läpi laitosten kurinpitokirjoja, huollettavista tehtyjä merkintöjä, kanteluja, sekä tarkastusviranomaisten ja siirtoväen huoltojohtajien lausuntoja. Näitä Kastari täydentää laituskäynneiltä ja haastatteluista saadulla aineistolla, sillä asiakirja-aineisto ei ole tutkijan mukaan tuottanut tasaista tutkimustietoa³⁶.

Keijo K. Kulhan väitöskirja *Karjalaisen siirtoväen asuttamisesta käyty julkinen keskustelu vuosina 1944–1948* ilmestyi vuonna 1969. Tutkimus käsittelee eri yhteiskunnallisten ryhmien suhtautumista karjalaisten asuttamiseen. Kulhan tutkimus perustuu sanomalehtiaineistoon ja viranomaisten tuottamaan asiakirja-aineistoon, kuten pöytäkirjoihin ja muistioihin, jotka selventävät julkisen keskustelun taustoja.

Seuraava karjalaista siirtoväkeä käsittelevä väitöskirja ilmestyi vasta 1980-luvun alussa. Silvo Hietasen väitöskirja *Siirtoväen pika-asutuslaki 1940* (1982) käsittelee siirtoväen asuttamiseksi säädetyn lain sisältöä ja toimeenpanoa, sekä sen asutuspoliittista taustaa. Tutkimus nojaa lakia säätäneiden poliittisten toimijoiden arkistomateriaaleihin, kuten neuvottelukuntien sekä komiteoiden pöytäkirjoihin ja mietintöihin.

Kaija Heikkisen vuonna 1989 ilmestynyt väitöskirja *Karjalaisuus ja etninen itsetajunta* perustuu vuonna 1971 toteutettuun ortodoksisen perinteen keräysaineistoon sekä tutkijan vuonna 1982 keräämään haastatteluaineistoon. Vuoden 1971 haastatteluaineisto on kerätty ortodoksisen perinteen keruuprojektin parissa. Heikkinen tutkii Salmin pitäjästä muuttaneiden siirtokarjalaisten haastatteluja ja niissä ilmenevää rajakarjalaisten näkemystä ja tietoisuutta

³⁶ Kastari 1965, 228–232.

itsestään ryhmänä. Tutkimusasetelma eroaa edellä esitellyistä kolmesta väitöskirjasta perustamalla kokonaisuudessaan haastatteluaineiston eli muistitiedon analysoinnille.

Ortodoksisista perinnettä tarkastelevaa tutkimusta edustaa myös samana vuonna ilmestynyt Heikki Makkosen teologian alan väitöskirja *Kuolema ortodoksisessa perinteessä* (1989). Makkosen tutkimus on mukana tässä tarkastelussa, koska sen tutkimuskysymys perustuu siirtolaisuuden aiheuttamaan murrokseen karjalaisten elämässä. Makkonen selvittää muutosta kuolemaan liittyvässä perinteessä karjalaisten kokemuksessa ennen ja jälkeen evakuoinnin ja uusille asuinsijoille muuttamisen. Makkonen käyttää tutkimuksessa lähdeaineistonaan kirjallisuutta sekä kyselyaineistoa ja ortodoksisten seurakuntien asiakirjamateriaalia.

Molemmat 1990-luvulla valmistuneet väitöskirjat, Pirkko Sallinen-Gimplin *Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen* (1994) ja Tarja Raninen-Siiskosen *Vieraana omalla maalla* (1999) perustuvat haastatteluaineiston käyttöön tutkimuksen lähteenä. Molemmat tutkimuksen kuuluvat kansatieteen alaan. Sallinen-Gimpl käyttää tutkimuksessaan päälähteinään Museoviraston vuonna 1957 toteuttaman *Millaisina siirtokarjalaiset ja paikkakuntalaiset näkivät toisensa* -kyselyn aineistoa sekä itse toteuttamansa haastattelututkimuksen parissa keräämäänsä aineistoa. Tutkimuksen kohteena on karjalaisten identiteetin kehittyminen ja muutos siirtolaiseksi joutumisen myötä.

Raninen-Siiskosen tutkimus nojaa myös kyselyihin ja haastatteluihin tutkimuksen lähdeaineistona. Raninen-Siiskonen tutkii *Karjalaisperinteen keruu Keski-Suomessa* -projektin parissa vuosien 1985–1987 aikana kerättyä haastatteluaineistoa, sekä itse äänittämiään haastatteluja. Näitä evakkoon lähteneiden karjalaisten haastatteluja Raninen-Siiskonen tarkastelee muistelemisen ja kerronnan näkökulmasta. Sallinen-Gimplin ja Raninen-Siiskosen väitöskirjat edustavat aineistoineen ja tutkimuskysymyksineen paluuta Wariksen tutkimusryhmän teemoihin, mutta kiinnittävät huomionsa karjalaisten kokemuksiin identiteetin ja kokemusten tulkintojen tasolla.

2000-luvulla on toistaiseksi julkaistu kahdeksan väitöskirjaa, jotka käsittelevät karjalaista siirtoväkeä ja siihen kuuluvien sopeutumista nykyisen Suomen alueelle. Väitöskirjoja on ilmestynyt Turun, Lapin, Jyväskylän, Tampereen ja Helsingin yliopistoissa. Siirtoväkitutkimusta on siis tehty useammassa yliopistossa kuin 1990-luvulla, mutta toisaalta Joensuun (vuodesta 2010 alkaen Itä-Suomen) yliopistossa ei ole ilmestynyt karjalaista

siirtoväkeä koskevia väitöskirjoja 2000-luvulla. Tieteenaloja, joilta väitöskirjoja on ilmestynyt, edustavat muun muassa kasvatustiede, sosiologia ja historia.

Ilkka Virta tutkii vuonna 2001 ilmestyneessä väitöskirjassaan *Siirtoväen kansakoulukysymys sotavuosien Suomessa* siirtoväkeä kansakoulutoimen näkökulmasta. Virta tarkastelee sotavuosien koulutuspolitiikkaa ja sitä, kuinka siirtoväen lasten kansakouluasiat järjestettiin. Tutkimuksen lähdeaineistona toimivat etupäässä eri viranomaistahojen asiakirjat.

Kerttu Weissenfeltin väitöskirja *Me ja muualta tulleet. Ruukkilaisten asennoituminen karjalaisiin ja turvapaikanhakijoihin* (2007) tarkastelee pohjoispohjanmaalaisen kunnan väestön asenteita muualta tulleita kohtaan. Siirtokarjalaisia koskeva lähdeaineisto koostuu tutkijan tekemistä kyselyistä ja haastatteluista. Myös Asta Kietäväisen väitöskirja *Metsään raivatut elämänpolut. Toimijuus ja identiteetti asutustilallisten elämäkertomuksissa* (2009) perustuu haastatteluiden ja kirjoitusten käyttöön tutkimuksen lähteenä. Kietäväinen tarkastelee asutustilan saaneiden karjalaisten kokemuksia tilojen perustamisesta ja elämästä tilalla. Haastattelut ovat tutkija tekemiä, kirjoitukset taas ovat peräisin 1980-luvulla toteutetusta kirjoituskilpailusta.

Heli Kananen vuonna 2010 julkaistun väitöskirjan keskiössä on karjalaisen siirtoväen sopeutumisen prosessi. Väitöskirjassaan *Kontrolloitu sopeutuminen. Ortodoksinen siirtoväki sotien jälkeisessä Ylä-Savossa (1946–1959)* Kananen kyseenalaistaa Wariksen työryhmän 1950-luvulla esittämät tutkimustulokset ja tulkitsee uudelleen erityisesti ortodoksien karjalaisten sopeutumista luterilaisiin yhteisöihin. Kananen tarkastelee sopeutumisen keinoja, tekoja ja ongelmia, joita siirtokarjalaiset kohtasivat pyrkiessään asettumaan heille osoitetuille asuinpaikoille. Tutkimuksessaan Kananen tekee näkyväksi yksilöiden ja ryhmien kohtaamat vaikeudet ja syrjinnän ja luo kuvan sopeutumisen prosessista, joka oli kaikkea muuta kuin Wariksen työryhmän kuvaama suoraviivainen ja helppo asettuminen uusille asuinsijoille. Kananen uudelleen tulkitsee Wariksen projektin parissa kerättyä haastatteluaineistoa ja käyttää lähteinään myös itse tekemiään haastatteluja. Haastatteluaineiston lisäksi Kananen käyttää lähteinään kattavasti asiakirja-aineistoa, jota on koonnut etenkin seurakuntien, kuntien ja siirtoväen huoltoon osallistuneiden viranomaisten arkistoista. Kananen tutkimus edustaa paitsi uutta, kriittistä luentaa siirtoväen sopeutumisen tarinasta, myös lähteiden monipuolisuuden vuoksi uudenlaista lähestymistapaa siirtoväen tutkimukseen.

Antti Palomäen historian alaan kuuluva väitöstudium *Juoksuhaudoista jälleenrakennukseen. Siirtoväen ja rintamamiesten asutus- ja asuntokysymyksen järjestäminen kaupungeissa 1940-1960 ja sen käännteentekevä vaikutus asuntopolitiikkaan ja kaupunkirakentamiseen* (2011) tarkastelee karjalaisen siirtoväen sijoittumista lainsäädännön ja asuntopolitiikan valossa. Palomäen tutkimuksen painopiste ei ole siirtoväen sopeutumisessa, mutta se tarkastelee laajasti siirtoväen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa, asuttamisen ja sopeutumisen pyrkimyksen ideologiaa ja siirtoväen asuttamisen vaikutuksia kaupunkeihin. Tutkimuksen lähteenä ovat viranomaisasiakirjat sekä yksityisten henkilöiden ja yhdistysten arkistomateriaalit.

2010-luvulla ilmestyneistä väitöskirjoista jopa kolme käsittelee karjalaisten siirtolaisuutta erityisesti evakkouden ja lapsuuden kautta. Näitä ovat Anneli Ilosen *Rajan lapset. Identiteettityö Kannaksen evakkojen sukupolvissa* (2013), Ulla Savolaisen *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka. Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta* (2015) ja Eeva Riutamaan *Maan korvessa kulkevi. Evakkolasten kasvukokemusten tunnemuistot ja hyvinvointi* (2016). Ilosen kasvatustieteen alan väitöskirja tarkastelee Kannakselta lähteneiden luterilaisten karjalaisen identiteetin säilymistä haastattelujen ja kirjoitettujen kertomusten kautta. Myös Savolaisen tutkimus lapsievakkojen muistelukerronnasta perustuu kirjoitettujen kertomusten tulkitsemiseen. Savolaisen aineistona ovat Karjalan Liiton vuonna 2004 järjestämän *Lasten evakkomatkat* -keruun vastaukset. Riutamaan evakkolasten tunnemuistoja ja kasvukokemuksia tutkivan väitöskirjan lähdeaineistona ovat niin ikään haastattelut ja kyselylomakkein kerätyt vastaukset. Tutkimuksessa tulevat esiin muun muassa ortodoksitaustaisten karjalaislasten syrjimyksen kokemukset koulussa.³⁷

Siirtokarjalaisia ja näiden uusille asuinsijoille sopeutumista on tarkasteltu väitöskirjoissa varsin monipuolisesti käyttäen sekä arkistoja että haastatteluja lähdemateriaalina. Myös useat eri tieteenalat ovat väitöskirjoissa edustettuna. Kokonaisuutena tarkasteltuna vaikuttaa siltä, että 1960-luvun asiakirja- ja sanomalehtiaineistoon perustuvista väitöskirjoista on 2000-luvulle tultaessa siirrytty yhä enemmän muistelukerronnan tutkimukseen.

³⁷ Riutamaa 2016, 177.

3. Siirtokarjalaisia koskevien väitöstutkimusten asiakirjalähteet ja tutkimuksissa käytetyt arkistot

Tässä luvussa syvennyn aikaisemmin esitellyissä vuosina 1965–2016 ilmestyneissä siirtokarjalaisten sopeutumista käsittelevissä väitöskirjoissa käytettyihin aineistoihin. Analysoin luvussa 3.1 lähdeyyteittäin mitä lähteitä väitöskirjoissa on käytetty ja kiinnitän erityistä huomiota etenkin väitöskirjoissa käytettyihin asiakirjalähteisiin. Luvussa 3.2 tarkastelen minkä ja millaisten arkistonmuodostajien aineistoja on erityisesti käytetty siirtokarjalaisten tutkimuksessa. Tämän jälkeen on mahdollista myös luoda katsaus siihen, mitä arkistoista löytyviä asiakirjalähteitä on mahdollisesti jäänyt vähemmälle huomiolle siirtokarjalaisten sopeutumista koskevassa tutkimuksessa. Luvussa 3.3 käänän tutkimuksen huomion varsinaiseen arkistomateriaaliin ja luon katsauksen siihen, millaista lähdemateriaalia viranomaisarkistot voivat tarjota karjalaisten sopeutumisen tutkimukseen.

3.1 Siirtoväen sopeutumista koskevien väitöskirjojen päälähteet

Siirtokarjalaisten sopeutumista koskevia väitöskirjoja ilmestyi vuosina 1965–2016 yhteensä 15 kappaletta. Taulukkoon 1 on koottu ilmestyneet väitöstutkimukset ja niiden päälähdeyyppi tehden jako asiakirja-aineistoon ja haastatteluihin perustuvien tutkimusten välillä. Lisäksi taulukossa on koottuna kunkin väitöskirjan kohdalta yliopisto, minne tutkimus on tehty, sekä tieteenala, jota väitöskirja edustaa.³⁸

³⁸ Mikäli väitöskirjan tarkkaa tieteenalaa ei ole ilmoitettu, on taulukkoon merkitty tieteenala yleisemmällä tasolla.

Taulukko 1. Vuosina 1965–2016 julkaistut väitöskirjat ja niiden lähteet

Väitöskirja	Yliopisto	Tieteenala	Asiakirja- aineisto	Haastattelu, kysely
Kastari 1965	Helsingin yo	sosiaalipolitiikka	X	
Kulha 1969	Jyväskylän yo	historia	X	
Hietanen 1982	Helsingin yo	historia	X	
Heikkinen 1989	Joensuun yo	perinteentutkimus		X
Makkonen 1989	Joensuun yo	ortodoksinen teologia	X	X
Sallinen-Gimpl 1994	Helsingin yo	kansatiede		X
Raninen- Siiskonen 1999	Joensuun yo	perinteentutkimus		X
Virta 2001	Turun yo	historia	X	
Weissenfelt 2007	Lapin yo	sosiaalitieteet		X
Kietäväinen 2009	Lapin yo	sosiologia		X
Kananen 2010	Jyväskylän yo	historia	X	X
Palomäki 2011	Tampereen yo	historia	X	
Ilonen 2013	Lapin yo	kasvatustiede		X
Savolainen 2015	Helsingin yo	perinteentutkimus		X
Riutamaa 2016	Turun yo	kasvatustiede		X

Tarkastellessani tutkimuksissa käytettyjä lähdeaineistoja muotoutuu kuva vahvasti kaksijakoisesta kentästä: väitöstutkimusten lähteinä ovat olleet joko asiakirjalähteet tai haastattelut. Harvassa väitöskirjassa on käytetty tasapuolisesti molempia näistä lähdetyypeistä. Analyysi siirtokarjalaisia koskevien väitöstutkimusten lähdeaineistosta paljastaa, että viidestätoista väitöskirjasta kuudessa käytetään pääasiassa asiakirja-aineistoa lähdeaineistona. Kahdeksassa väitöskirjassa taas käytetään pääasiassa haastatteluin kerättyä lähdeaineistoa. Kahden tutkimuksen kohdalla (Makkonen 1989 ja Kananen 2010) lähteinä ovat tasapuolisesti asiakirjat ja haastattelut. Kokonaisuudessaan haastattelut ovat siis asiakirjalähteitä yleisempi lähdetyyppi siirtokarjalaisten sopeutumista koskevassa tutkimuksessa.

Siirtokarjalaisten sopeutumisen tutkimusta on tehty usean eri tieteenalan parissa. Tarkastelemalla väitöskirjoja ja niissä käytettyjä lähteitä tieteenaloittain selviää, että haastatteluja ja kyselyjä käytetään etenkin perinteentutkimuksen ja kansatieteen sekä kasvatustieteiden alaan kuuluvissa väitöskirjoissa. Asiakirjalähteitä taas käytetään ennen kaikkea historian alan väitöskirjoissa. Väitöskirjojen lähdeaineistoissa näkyvät siten vahvasti

eri tieteenaloilla vakiintuneet käytännöt. Kirjalliset lähteet ovat tieteellisen historian tutkimuksen kivijalka, joskaan ne eivät ole ainoa tutkimuksessa käytetty lähdeyyppi. Perinnetieteiden, kasvatustieteen ja sosiaalitieteiden parissa tutkimuksen lähdeaineistot taas ovat vaihtelevampia ja on tavallista, että tutkija itse kerää aineistonsa kyselyillä, haastattelemalla tai havainnoimalla.³⁹

Haastatteluihin ja kyselyihin pohjautuvista väitöskirjoista kansatieteen edustaja Sallinen-Gimpl mainitsee väitöskirjansa lähdeluettelossa muutamia arkistoista löytyviä asiakirjalähteitä, samoin perinteentutkija Raninen-Siiskonen.⁴⁰ Sen sijaan Heikkinen, Weissenfelt, Kietäväinen, Ilonen, Savolainen ja Riutamaa eivät mainitse yhtään arkistossa sijaitsevaa asiakirjalähdettä väitöskirjojensa lähdeluetteloissa. Asiakirjatiedon käyttö muissa kuin historian alan väitöskirjoissa on tämän otoksen perusteella vähäistä.

3.2 Siirtoväen sopeutumista koskevissa väitöskirjoissa käytetyt arkistot

Tässä luvussa perehdyn tarkemmin niihin arkistoihin ja asiakirjalähteisiin, joita siirtoväen sopeutumista käsittelevissä väitöskirjatutkimuksissa on käytetty. Tarkastelen Kastarin, Kulhan, Hietasen, Makkosen, Sallinen-Gimplin, Raninen-Siiskosen, Virran, Kanasen ja Palomäen väitöskirjoissaan käyttämiä arkistoja ja asiakirjalähteitä. Analysoin käytettyjä lähteitä arkistonmuodostajittain. Arkistonmuodostaja on se yhteisö, jonka tehtävien hoitamisesta arkisto syntyy.⁴¹ Kunkin väitöstutkimuksen lähdeluettelo on luonnollisesti tutkimuksen kysymyksenasettelun muovaamana erilainen kuin toisen, joten kiinnitän huomiota erityisesti niihin arkistonmuodostajiin, jotka nousevat useimmin esiin väitöskirjojen lähdeluetteloista. Näin on mahdollista luoda kuva niistä arkistolähteistä, joita siirtokarjalaisten sopeutumista koskevissa tutkimuksissa on pääasiassa käytetty. Näkökulmani on lisäksi käytetyissä viranomaisten ja kansalaistoimintojen arkistoissa, joten perinnearkistoihin sisältyvä haastatteluaineisto ja sanomalehtien arkistot on jätetty pois tarkastelusta.

³⁹ Perinnetieteiden aineistoista ks. Lehtipuro (toim.) 1980, kasvatustieteiden aineistoista ks. Hämäläinen & Nivala 2008, 108–111, sosiaalitieteiden aineistoista ks. esim. Räsänen, Anttila & Melin (toim.) 2005.

⁴⁰ Sallinen-Gimpl 1994, 360-362; Raninen-Siiskonen 1999, 313.

⁴¹ Ks. esim. Lybeck 2006, 229.

Suomen valtiollinen arkistolaitos eli Kansallisarkisto säilyttää viranomaisten tuottamaa asiakirjamateriaalia arkistolain nojalla. Laki koskee myös muita toimijoita, jotka käyttävät julkista valtaa, sekä ortodoksista kirkkokuntaa.⁴² Evankelis-luterilaista kirkkokuntaa koskevasta arkistoinnista ja asiakirjojen säilyttämisessä säädetään kirkkolaissa.⁴³ Yritysten, järjestöjen ja muiden vastaavien toimijoiden tuottamien asiakirjojen arkistointia lainsäädäntö ei koske. Näiden tahojen asiakirja-aineiston säilyminen vaihtelee suuresti.⁴⁴

Kaikki tutkimuksissa käytetyt arkistot on listattu arkistonmuodostajittain ja väitöskirjoittain liitteeseen 1. Listojen tarkastelu osoittaa, että kussakin tutkimuksessa on pääosin käytetty monien eri arkistonmuodostajien aineistoa. Keskimäärin yhdessä tutkimuksessa on käytetty noin kymmenen eri arkistonmuodostajan aineistoja, joskin Virta (2001) käyttää huomattavasti useampaa. Siirtokarjalaisten sopeutumista koskevissa väitöskirjoissa useimmiten käytetyt⁴⁵ asiakirjalähteet ovat peräisin seuraavilta arkistonmuodostajilta:

- Karjalan Liitto
- Kunnat
- Lääninhallitukset
- Maatalousministeriö
- Poliittiset puolueet
- Puolustushallinto
- Seurakunnat (ortodoksiset ja evankelis-luterilaiset)
- Sisäasiainministeriön siirtoväenasiainosasto
- Suomen Huolto
- Suomen ortodoksinen kirkollishallitus
- Suomen ortodoksisen arkkipiispan kanslia
- Valtioneuvosto

Kokonaisuutena tarkastellen siirtokarjalaisten sopeutumisen tutkimuksessa on käytetty paljon etenkin valtionhallinnon eri toimijoiden arkistoja, läänin- ja kunnallishallinnon arkistoja, poliittisten toimijoiden, kuten puolueiden arkistoja, sekä seurakuntien arkistoja.

⁴² ArkistoL 1§.

⁴³ Kirkkolaki (KirkkoL 1054/1993) 16:12§.

⁴⁴ Lybeck et al. 2006, 99–100.

⁴⁵ Koska tutkimuksen aineisto on pieni, kriteerinä on käytetty sitä, että arkistonmuodostaja on mainittu useammassa kuin yhdessä lähdeluettelossa.

Valtionhallinnon toiminnan tuloksena syntyneistä arkistoista yksi yleisimmin väitöskirjoissa käytetyistä on Suomen sisäasiainministeriön arkisto, josta käytössä ovat olleet etenkin siirtoväenosaston arkisto, siirtoväen huollon keskuksen arkisto sekä lääninhallitusten, maaherrojen ja siirtoväen huollon tarkastajien kertomukset. Sisäministeriö oli talvi- ja jatkosodan aikana vastuussa evakuoitujen, sittemmin siirtolaisväestön sijoittamisesta. Tehtävä jatkui vuoteen 1950 saakka.⁴⁶ Myös maatalousministeriön arkisto on usein käytettyjen joukossa siirtokarjalaisia koskevassa tutkimuksessa. Maatalousministeriön asutusasiainosaston arkisto sekä osaston johdossa olleen Veikko Vennamon kokoelma ovat erityisesti olleet tutkijoiden lähteinä. Asutusasiainosasto johti Suomen asutustoimintaa vuosina 1938–1959 ja vastasi niin ikään osaltaan luovutettujen alueiden evakoiden asuttamisesta hoitamalla maanhankintaa ja rahoitusta.⁴⁷ Valtioneuvoston kirjaajakonttorin arkistoa on tutkimuksissa käytetty etenkin valtioneuvoston pöytäkirjojen ja niiden hakemistojen osalta. Kaikki valtionhallinnon arkistoista sijaitsevat Kansallisarkistossa Helsingissä.

Suomen evankelis-luterilaisten ja ortodoksisten seurakuntien arkistojen sisältämät asiakirjat ovat olleet useissa siirtokarjalaisia koskevissa väitöskirjoissa käytetty lähdeaineisto. Tutkimuksissa on käytetty niin luovutettujen alueiden seurakuntien arkistoja kuin Suomen nykyisellä alueella toimineiden seurakuntien arkistoja. Luovutettujen alueiden lakkautettujen seurakuntien aineisto sijaitsee Kansallisarkistossa Mikkelissä. Olemassa olevien seurakuntien osalta tilanne on vaihteleva. Pääosaa sekä evankelis-luterilaisten että ortodoksisten seurakuntien vuotta 1950 vanhemmasta aineistosta säilytetään Kansallisarkiston eri toimipaikoissa. Osa evankelis-luterilaisista seurakunnista kuitenkin säilyttää vanhimmatkin kirkonarkistonsa itse. Ortodoksisten seurakuntien vanhimmat aineistot on keskitetty Kansallisarkistoon Mikkeliiin.⁴⁸ Yksittäisten seurakuntien arkistojen lisäksi väitöskirjoissa on käytetty ortodoksisen kirkollishallituksen arkistoa sekä muita ortodoksisen kirkon hallinnollisia arkistokokonaisuuksia, kuten arkkipiispan kanslian arkistoa ja jälleenrakennustoimikunnan arkistoa. Arkistot ovat kirkkokunnan itsensä hallussa. Kirkollishallituksen arkistoa on hyödynnetty etenkin seurakuntien vuosikertomusten ja piispantarkastuspöytäkirjojen osalta.

⁴⁶ Jokipii 2009, 28.

⁴⁷ Pietiäinen 1992, 129–140.

⁴⁸ Arkistojen Portti, Evankelis-luterilaiset seurakunnat; Arkistojen Portti, Ortodoksiset kirkonarkistot.

Useissa siirtokarjalaisia koskevassa väitöstutkimuksessa lähdeaineistoja on haettu lääninhallitusten sekä yksittäisten kuntien ja kaupunkien arkistoista. Lääninhallitusten arkistoista etenkin sosiaalihuollon piiritarkastajien toimistojen asiakirjat ja siirtoväen huollosta vastaavien virkamiesten asiakirjat ovat olleet käytössä. Kuntien osalta sosiaalihuollon toiminnasta syntyneet asiakirjat, asutusneuvojen asiakirjat, kansakoulutarkastajien asiakirjat, siirtoväen huoltojohtajien asiakirjat sekä henkikirjat ovat käytetyimpiä. Kuntien ja kaupunkien arkistot ovat tavallisesti niiden itsensä hallussa, lääninhallitusten arkistot taas sijaitsevat Kansallisarkiston eri toimipisteissä.

Valtiollisten, kunnallisten ja kirkollisten toimijoiden lisäksi siirtokarjalaisia käsittelevissä väitöskirjoissa on käytetty lähteenä muutamien järjestöjen ja poliittisten puolueiden arkistoissa sijaitsevia asiakirjoja. Järjestöistä edustettuina ovat etenkin Suomen Huollon arkisto sekä Karjalan Liiton arkisto. Suomen Huolto oli vuonna 1941 perustettu järjestö, jonka tehtävänä oli olla hädänalaiseen asemaan joutuneen väestön hyväksi tehdyn vapaan huoltotyön keskuselin. Järjestö lakkautettiin vuonna 1953.⁴⁹ Suomen Huollon arkisto sijaitsee Kansallisarkiston Jyväskylän toimipaikassa. Karjalan Liitto taas on yhä toimiva, vuonna 1940 perustettu kansalaisjärjestö, jonka tavoitteena on edistää karjalaista kulttuuria. Karjalan Liiton tavoitteena oli sen perustamisajankohtana ajaa etenkin siirtokarjalaisten asiaa.⁵⁰ Liiton arkisto vuosilta 1940–1983 sijaitsee Kansallisarkistossa Helsingissä ja on käytettävissä rajoitetusti Karjalan Liiton toiminnanjohtajan luvalla.

Etenkin historian alaan kuuluvissa väitöskirjoissa on hyödynnetty Suomen poliittisten puolueiden arkistoja kattavasti. Puolueiden arkistoista osa kuuluu valtionavustuksia saaviin yksityisiin keskusarkistoihin. Näitä ovat Kansan Arkisto, Keskustan ja maaseudun arkisto, Porvarillisen Työn Arkisto, Työväen Arkisto ja Svenska centralarkivet, joka sisältää Ruotsalaisen kansanpuolueen aineistot. Näiden lisäksi väitöskirjoissa on käytetty vuosina 1918–1951 toimineen Kansallisen Edistyspuolueen arkistoa. Puolustushallinnon arkistoaineistojen osalta väitöskirjojen lähteenä on käytetty esimerkiksi asiakirjoja, jotka sisältävät väestön evakuoitus suunnitelmia, Suomen Aseveljien Liitto ry:n materiaalia sekä päämajan operatiivisen osaston asiakirjoja.

⁴⁹ Arkistojen Portti, Suomen Huolto.

⁵⁰ Karjalan Liitto, Karjalan Liiton historia.

Tässä luotu katsaus siirtokarjalaisia koskevien väitöskirjojen asiakirjalähteisiin osoittaa, että niissä yhdeksässä väitöskirjassa, joiden lähdeluettelossa mainitaan arkistolähteitä, käytetään varsin laajasti erilaista arkistoihin sisältyvää asiakirjamateriaalia. Siirtokarjalaisten sopeutumista on tutkittu monipuolisesti valtiollisten, kunnallisten, kirkollisten ja yksityisten toimijoiden arkistojen asiakirjoja lähteenä käyttäen. Kussakin tutkimuksessa näkyvät tietenkin tutkimuksen yksilölliset painotukset, eikä kaikkia käytetyistä lähteistä voi pitää suoraan sopeutumisen tutkimuksen lähteinä.

Luodun katsauksen perusteella on mahdollista myös kiinnittää huomiota sellaisiin arkistonmuodostajiin ja arkistoihin, joita väitöskirjoissa ei ole käytetty. Siirtoväen asuttamisen parissa toimineista valtiollisista tahoista esimerkiksi siirtoväen neuvottelukunnan, asutustoimintaa avustaneen toimijan, arkistoa on käyttänyt tutkimuksessaan vain Antti Palomäki. Kunnallisten viranomaisten osalta huomiota kiinnittää siirtoväen huoltojohtajien arkistojen vähäinen käyttö. Jokaiseen kuntaan, johon siirtoväkeä sijoitettiin, nimettiin huoltojohtaja, jonka toimialaan kuului siirtolaisten sijoittamisesta huolehtiminen. Huoltojohtaja piti myös kortistoa siirtoväestä, sekä kirjaa avustusten saajista, karjasta ja omaisuudesta.⁵¹ Kunnallisella tasolla toimivana viranomaisena siirtoväen huoltojohtaja oli lähellä siirtokarjalaisten arkea ja vastasi osaltaan näiden sopeutumisesta uusille asuinsijoille. Tarkasteltavissa väitöskirjoissa vain Kananen käyttää siirtoväen huoltojohtajien asiakirjoja lähteenä. Kananen on tarkastellut Kiuruveden kunnan siirtoväen huoltojohtajan arkistoa tutkiakseen ortodoksisen karjalaisen siirtoväen saapumista ja näihin suhtautumista Kiuruvedellä. Kiuruveden huoltojohtajan arkiston tarkastelu on ainakin Kananen tutkimuksessa tarjonnut reitin päästä tutkimaan karjalaisen siirtoväen kokemuksia sopeutumisesta. Kunnallisella tasolla toimineiden siirtoväen huoltojohtajien arkistojen tarkempi tarkastelu voisi siis tuottaa sopeutumisen tutkimukselle hedelmällistä materiaalia, jota ei ole vielä tutkimuksissa laajalti käytetty. Seuraavassa luvussa pohdinkin tarkemmin huoltojohtajien arkistoja ja niiden käytettävyyttä siirtokarjalaisten sopeutumisen tutkimuksessa.

⁵¹ Arkistojen Portti, Luovutettu Karjala.

3.3 Siirtoväkeä koskeva kirje- ja anomusmateriaali viranomaisarkistoissa

Luon tässä luvussa katsauksen viranomaisarkistojen sisältämän kirje- ja anomusaineiston saavutettavuuteen ja käytettävyyteen siirtoväkeä koskevassa tutkimuksessa. Tarkastelen Pohjois-Karjalan alueen valtiollisten ja kunnallisten siirtoväen huoltoon liittyneiden viranomaisten arkistoja niiden sisältämän kirje- ja anomusmateriaalin kannalta. Pohjois-Karjalan alueella toimineiden viranomaisten arkistoja säilytetään Kansallisarkiston Joensuun toimipaikassa, johon tarkasteluni käytännön syistä rajoittuu.

Tarkastelen ensin kunnallisten viranomaisten arkistoja. Kunnallisella tasolla siirtoväen huollosta vastasivat siirtoväen huoltojohtajat sekä kunnalliset kansanhuoltolautakunnat, joiden tehtäviin kuului siirtoväen käytännön huolto.⁵² Pohjois-Karjalan alueen kunnat muodostavat hyvän tapausesimerkin, sillä alueelle sijoitettiin paljon siirtoväkeä, etenkin ortodoksista väestöä Raja-Karjalasta.⁵³ Ortodoksista uskoa tunnustava väestö koki myös suomalaisten valtauskonnosta eroavan uskontonsa ja tapojensa vuoksi syrjintää. Pohjois-Karjalan kunnista Kansallisarkiston Joensuun toimipaikassa säilytetään Kuusjärven kunnan (vuodesta 1969 Outokumpu) siirtoväen huoltojohtajan arkistoa sekä Juuan, Pielisensuun (yhdistyi Joensuuhun vuonna 1954), Rääkkylän ja Kiteen kuntien kansanhuoltolautakuntien aineistoa. Muiden Pohjois-Karjalan kuntien siirtoväen huoltoa koskevia aineistoja ei ole siirretty Kansallisarkistoon. Viiden kunnan siirtoväen huoltojohtajien arkistojen tarkastelun voi olettaa antavan riittävän kuvan siitä, millaista aineistoa viranomaisarkistoihin sisältyy.

Juuan, Pielisensuun, Rääkkylän ja Kiteen kuntien kansanhuoltolautakuntien arkistoista löytyy jokaisesta saapuneiden kirjeiden diaareja sekä varsinaisia saapuneita kirjeitä ja kirjelmiä.⁵⁴ Arkistojen tarkastelu kuitenkin osoittaa, että niissä on kussakin hyvin vähän sellaista kirjeaineistoa, joka vastaisi kysymykseen karjalaisten siirtolaisten sopeutumisesta uusille asuinsijoille. Kansanhuoltolautakunnat vastasivat muustakin kuin siirtoväen huollosta, joten aineiston joukossa on paljon asiakirjoja, jotka eivät käsittele siirtokarjalaisia. Lisäksi saapuneiden kirjeiden joukossa on kunkin kunnan kansanhuoltolautakunnan arkiston kohdalla hyvin vähän yksittäisten ihmisten lähettämiä kirjeitä. Suurin osa kirjemateriaalista on viranomaisten välistä kirjeenvaihtoa.

⁵² Arkistojen Portti, Kansanhuoltolautakunnat.

⁵³ Kartta siirtoväen sijoittumisesta: Luovutettu Karjala, Karjalaisten sijoittuminen.

⁵⁴ Tiedot haettu Kansallisarkiston Astia- ja Vakka-tietojärjestelmistä (16.10.2018).

Kunnallisten viranomaisten arkistoista vain Kuusjärven kunnan siirtoväen huoltojohtajan arkisto vaikuttaa tarjoavan potentiaalista lähdemateriaalia sopeutumisen tutkimukseen. Kuusjärven kunnan siirtoväen huoltojohtajan arkistoon sisältyy saapuneita kirjeitä viranomaisilta ja evakuiduilta ihmisiltä. Tarkempi tarkastelu osoittaa, että myös tämän arkiston tapauksessa suurin osa saapuneista kirjeistä on viranomaisilta, kuten sisäasiainministeriötä ja lääninhallitukselta. Suurin osa yksityisiltä ihmisiltä saapuneista kirjeistä on vuosilta 1940–1943. Huoltojohtajalle osoitetut kirjeet koskevat sota-aikaa ja talvisodan loppumisen mahdollistamaa palaamista Karjalaan, useat etenkin omaisuutta, joka on jäänyt väliaikaiseen evakointipaikkaan.⁵⁵ Jatkosodan jälkeiseen aikaan ajoittuvia yksityisten ihmisten kirjoittamia kirjeitä on vielä edellistä vähemmän.⁵⁶ Vuodesta 1945 lähtien saapuneet kirjeet käsittelevät lähinnä avustusten hakemista. Kirjeet todistavat esimerkiksi siirtokarjalaisiin kuuluneiden ihmisten vaikeuksista löytää toimeentuloa uudenvälisessä tilanteessa tai sairauden vuoksi.⁵⁷ Suurin osa kirjemateriaalista ajoittuu vuosiin 1947–1948. Yksi diaariin merkitty kirje vuodelta 1948 viittaa mahdollisesti ongelmiin tai epäsopuun siirtoväen ja muun Kuusjärven väestön kanssa. Tuolloin on kirjattu saapuneeksi kirje, jossa henkilö pyytää siirtoväkeen kuuluneen henkilön siirtämistä pois omistamassaan talossa sijaitsevasta asunnosta.⁵⁸ Varsinaista kirjettä ei kuitenkaan ole kirjattujen kirjeiden joukossa, joten tapausta on mahdotonta tutkia tarkemmin.⁵⁹

Kirjattujen kirjeiden joukosta löytyy vuodelta 1947 oleva kirjenippu, joka koskee samankaltaista asiaa siirtoväkeen kuuluneen henkilön majoittamisesta. Kyseessä on Kuopion lääninhallituksen ja Kuusjärven kunnan huoltolautakunnan käsittelemä valitus ja sitä seurannut asian selvittely. Siirtoväkeen kuulunut perhe on ilmoittanut joutuneensa muuttamaan heidät majoittaneen maanviljelijäperheen talosta talliin ja aittaan. Liitteenä on myös majoitusta tarjoavan perheen edustajan kirje, jossa tämä kiistää pakottaneensa siirtoväkeen kuuluneen perheen pois tuvastaan. Kirje tarjoaa mahdollisuuden tutkia vuorovaikutusta kantaväestön ja siirtoväkeen kuuluneiden henkilöiden välillä, siirtokarjalaisten oloja vuonna 1947, puhetapoja ja siirtoväestä käytettyjä ilmaisuja, sekä asenteita karjalaista siirtoväkeä kohtaan.

⁵⁵ Kuusjärven kunnan siirtoväen huoltojohtajan arkisto. Ee:1 Muut saapuneet kirjeet, 1940–1943, KA.

⁵⁶ Kuusjärven kunnan siirtoväen huoltojohtajan arkisto. Aa:1 Saapuneiden kirjeiden diaarit, 1944–1950, KA.

⁵⁷ Kuusjärven kunnan siirtoväen huoltojohtajan arkisto. Ea:1 Kirjatut kirjeet 1947–1948, KA. Esimerkiksi asianumerot IV 8 Ea: 1/89, 1/95, 1/101, 1/106, 1/127, 1/130, 1/148.

⁵⁸ Kuusjärven kunnan siirtoväen huoltojohtajan arkisto. Aa:1 Saapuneiden kirjeiden diaarit, 1944–1950, KA. Diaarimerkintä nro 109 vuodelta 1948.

⁵⁹ Kuusjärven kunnan siirtoväen huoltojohtajan arkisto. Ea:2 Kirjatut kirjeet 1948–1956, KA.

Kirjeen kirjoittaja kuvailee, kuinka siirtoväkeen kuuluva perhe on asunut hänen talonsa tuvassa laudoista ja pahvista kokoon pannussa erillisessä huoneessa. Huone on täytynyt väliaikaisesti purkaa, ja kirjoittaja kuvaa kysyneensä perheelle väliaikaista asuinpaikkaa muualta. Muualla on kuitenkin vastattu ”että jos he saavat olla ottamatta niin hankalia ihmisiä kattonsa alle, niin parempi on.” Kirjoittaja kertoo tämän jälkeen luopuneensa aikeestaan kysyä majoituspaikkaa muualta, ”sillä tiesin että [siirtoväkeen kuulunut perhe] tunnetaan koko kylällä.” Siirtokarjalaisperheellä on siis ollut huono maine uudessa asuinpaikassaan. Kirjoittaja jatkaa kertomalla pyytäneensä perhettä muuttamaan takaisin tupaansa, mutta perhe on kieltäytynyt toistuvasti. Motiivina pyynnöille on ollut myös se, että siirtolaisperheen emäntä on kirjoittajan mukaan levittänyt kylällä tietoa siitä, että perhettä kohdeltiin huonosti ja pakotettiin asumaan vajassa. Huhut siitä, että kirjoittaja olisi kohdellut siirtokarjalaisperhettä huonosti selvästi vaivaavat kirjoittajaa, joka vakuuttaa kirjeessä pyrkineensä korjaamaan tilanteen toistuvasti tilanteessa, jossa siirtolaisperhe on itsepintaisesti pysynyt poissa tuvasta.⁶⁰

Kirje ja muut säilyneet asiakirjat tarjoavat näkymän yhteen ristiriitatilanteeseen kantaväestön edustajien ja siirtoväkeen kuuluneiden henkilöiden välillä. Asiakirjat ovat kuitenkin vain riidan toisen osapuolen kertomus tapahtumista. Ne eivät kerro, mistä tilanteessa on todellisuudessa ollut kyse, eivätkä esimerkiksi sitä, mikä ajoi siirtokarjalaisperheen tekemään valituksen heidät majoittaneista henkilöistä, sillä heidän kirjoittamaansa kirjettä ei asiakirjojen joukossa ole. Asiakirjat tarjoavat kuitenkin lähteen siirtokarjalaisten sopeutumisen tutkimukseen mikrohistorian näkökulmasta. Mikrohistoria tutkii historiallisia ilmiöitä yhteiskunnassa pienten paikallisten toimijoiden, kuten kyläyhteisöjen tai yksilöiden kautta.⁶¹ Viranomaisarkistoon sisältyvä kirjemateriaali voisi toimia aineistona, jonka kautta tutkia mikrohistorian metodein siirtokarjalaisten ja kantaväestön kokemuksia ja asenteita paitsi yksilöiden ja kyläyhteisön tasolla, myös koko suomalaisen sodanjälkeisen yhteiskunnan ilmiöiden tasolla.

Kuusjärven kunnan siirtoväen huoltojohtajan arkistoon sisältyvä kirjemateriaali tarjoaa mielenkiintoisia lähteitä siirtokarjalaisten sopeutumisen tutkimukselle. Arkiston tarkastelu kuitenkin osoittaa, että siirtoväkeen kuuluneiden henkilöiden itsensä tai kantaväestöön kuuluneiden henkilöiden tuottamaa, omin sanoin kerrottua, materiaalia on lukumääräisesti

⁶⁰ Kuusjärven kunnan siirtoväen huoltojohtajan arkisto. Ea:1 Kirjatut kirjeet 1947–1948, KA. IV 8 Ea: 1/60.

⁶¹ Elomaa 2001, 61–63.

varsin vähän, eikä se yksistään tarjoa tutkijalle kattavaa kuvaa siirtoväen tilanteesta yhdessä kunnassa sotien jälkeisinä vuosina.

Kuntien toiminnan tuloksena syntyneiden arkistojen lisäksi potentiaalista lähdemateriaalia siirtokarjalaisten sopeutumisen tutkimukseen tarjoavat läänien tasolla toimineiden viranomaisten arkistot. Kansallisarkiston Joensuun toimipaikan kokoelmiin sisältyy Pohjois-Karjalan maanviljelysseuran asutustoimikunnan johtajan arkisto. Maanviljelysseurojen yhteyteen perustetut asutustoimikunnat olivat paikallistason viranomaisia, jotka valvoivat maatalousministeriön asutusasiainosaston alaisuudessa maanhankintalain toimeenpanoa.⁶² Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkisto on laaja, 68 hyllymetriä. Asutustoimikunta oli toiminnassa vuodet 1940–1954.⁶³ Asutustoiminnan johtajan arkisto sisältää runsaasti etenkin asutustiloihin, metsän kauppaan sekä rakennustyölupiin liittyviä asiakirjoja. Myös kirjemateriaalia on säilynyt paljon. Saapuneiden kirjeiden sarjassa on kirjeitä yksityisiltä henkilöiltä, viranomaisilta, yhteisöiltä ja muilta toimijoilta, Maatalousseurojen keskusliiton asutusvaliokunnalta ja maatalousministeriön asutusasiainosastolta. Yksityisiltä ihmisiltä saapuneita kirjeitä on yhteensä viisitoista koteloä sodan jälkeiseltä ajanjaksolta, vuosilta 1945–1954.

Saadakseni kuvan kirjemateriaalin käytettävyydestä sopeutumisen tutkimuksessa valitsin tarkempaan tarkasteluun kaksi arkistoyksikköä, toisen vuodelta 1946 ja toisen vuodelta 1948. Molemmissa on satoja asutustoimikunnalle saapuneita kirjeitä. Jälleen on todettava, että suurin osa kirjeistä edustaa kirjeenvaihtoa viranomaisten välillä. Monet kirjeistä ovat kuitenkin yksityisten ihmisten lähettämiä. Yksityisten lähettämien kirjeiden määrä on selvästi pienempi vuoden 1948 aineiston joukossa verrattuna vuoden 1946 kirjeisiin. Sopeutumisen tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia kirjeitä on aineiston joukossa kymmeniä. Kirjeet edustavat useita eri näkökulmia siirtokarjalaisten pohjoiskarjalaisille paikkakunnille saapumiseen ja asettumiseen.

Pohjoiskarjalaisten maanomistajien asenteet tulevat ilmi useissa kirjeissä. Ilomantsilaisen maanomistaja esimerkiksi pyytää kirjeessään arvioimaan uudelleen sitä määrää maata, joka hänet on määrätty luovuttamaan eräälle siirtolaisperheelle. Kirjeen kirjoittaja kokee

⁶² Arkistojen Portti, Maanhankintalain toimeenpano.

⁶³ Kansallisarkiston Vakka-tietokanta, Pohjois-Karjalan maanviljelysseuran asutustoimikunnan johtajan arkisto. <http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/Selaus.action?kuvailuTaso=A&avain=11308.KA>. Luettu 28.3.2019.

tarvitsevansa maan oman elantonsa turvaamiseksi.⁶⁴ Toisessa kirjeessä taas kuusjärveläinen maanomistaja pyytää harkitsemaan uudelleen määräystä, jonka mukaan hänen luokseen on määrätty asumaan jopa kaksi siirtokarjalaisperhettä.⁶⁵ Vastaavassa kirjeessä vuodelta 1948 kirjoittaja pyytää selvittämään tilannetta, jossa hänellä on edelleen vuokralaisena siirtolaisia. Perheen olot ovat käyneet tukalaksi siirtolaisten takia, sillä ”mitään halua ei näytä olevan heillä tästä poistua.”⁶⁶ Myös maiden pakkovuokrausta vastustavia kirjeitä on edelleen vuodelta 1948.⁶⁷

Siirtokarjalaisten kirjoittamia kirjeitä on useita. Yksi tapaus koskee riitaa metsäpalstan hallintasopimuksen nojalla saaneen siirtokarjalaisen ja metsän aiemmin omistaneen tahon välillä. Nurmeksessa asuva siirtolainen pyytää asutustoimikuntaa selvittämään asiaa. Myöhempi kirje paljastaa, kuinka hän kokee kuntansa asutusneuvojan veljeilevän metsäpalstan aiemman omistajan kanssa itseään vastaan, toimivan näiden ”akenttina” ja pitää tätä epäluotettavana hoitamaan toimeaan.⁶⁸ Toinen tapaus taas koskee siirtoväestöön kuuluvan henkilön ongelmia päästä asumaan tilalle, josta on tehnyt viljelyssopimuksen. Edelliset asukkaat eivät suostu lähtemään paikalta ja suhtautuvat vihamielisesti pyyntöihin poistua. Kirjoittaja kertoo, kuinka on joutunut hankkimaan itselleen majapaikan muualta, ”ja olen kiitollisena siitä kun hyvät ihmiset ovat ottaneet minut suojiin.”⁶⁹ Samankaltaisesta ongelmasta kertovat muutkin kirjeet.⁷⁰

Siirtolaisten ongelmat uusilla asuinpaikoilla johtuvat useiden kirjeiden perusteella myös kurjista oloista ja puutteesta, sekä ongelmista saada asuinpaikkaa ensinnäkään. Eloisasti kirjoittava siirtoväkeen kuuluva henkilö kirjoittaa, kuinka hänen perheensä on joutunut asumaan ”kaikkea muuta, kuin ihmisille sopivissa suojissa” ja että ”kaikkea tätä ajatellessa tahtovat hermoni ratketa kestävästä.”⁷¹ Toisessa siirtoväkeen kuuluneen henkilön

⁶⁴ Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkisto. E13:8 Saapuneet kirjeet 1946, KA. Dno. 2690/1946.

⁶⁵ Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkisto. E13:8 Saapuneet kirjeet 1946, KA. Dno. 6743/1946.

⁶⁶ Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkisto. E13:16 Saapuneet kirjeet 1948, KA. Dno. 7273/1948.

⁶⁷ Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkisto. E13:16 Saapuneet kirjeet 1948, KA. Dno. 5380/1948, 5910/1948.

⁶⁸ Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkisto. E13:8 Saapuneet kirjeet 1946, KA. Dno. 1090/1946, 1176/1946.

⁶⁹ Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkisto. E13:8 Saapuneet kirjeet 1946, KA. Dno. 1764/1946, 4209/1946.

⁷⁰ Esim. Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkisto. E13:8 Saapuneet kirjeet 1946, KA. Dno.

3658/1946; Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkisto. E13:16 Saapuneet kirjeet 1948, KA. Dno. 7216/1948.

⁷¹ Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkisto. E13:8 Saapuneet kirjeet 1946, KA. Dno. 1874/1946 ja edeltävä, numeroimaton kirje.

kirjoittamassa kirjeessä taas pyydetään parantamaan perheen asuinolosuhteita pikaisesti, sillä kaksi perhettä, joissa on yhteensä 18 henkeä, on asunut kaksi vuotta yhdessä huoneessa, joka on heille väliaikaiseksi osoitettu.⁷²

Myös viranomaisten välinen kirjeenvaihto antaa näkökulmia siirtokarjalaisten oloihin uusilla alueilla. Valtimon asutusneuvojalta saapuneet kirjeet toteavat, että siirtoväen majoituksen järjestely kunnassa on erittäin vaikeaa. Saadakseen siirtolaisia majoitettua paikallisten taloihin asutusneuvoja hakee kiireellisesti pakkomajoitusmääräyksiä, ”sillä muuten asianomaiset käyttävät k.o. tyhjät huoneet muuhun tarkoitukseen.”⁷³ Juuasta sen sijaan on tapaus, jossa Kuopion lääninhallitus on antanut päätöksen siirtoväkeen kuuluvan henkilön hädöstä. Siirtoväkeen kuulunut työmies oli kieltäytynyt lähtemästä, vaikka siirtoväen huoltojohtaja oli tarjonnut tälle asuntoa muualta.⁷⁴

Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkiston voi todeta tarjoavan paljon kirjemateriaalia, jonka kautta siirtokarjalaisten sopeutumista voi tarkastella. Kirjeitä tarkastelemalla voi luoda kattavan kuvan siirtokarjalaisten kohtaamista asenteista ja arkipäivän ongelmista, sekä heidän omista suhtautumistavoistaan ja keinoistaan tulla toimeen uudessa tilanteessa. Materiaali tarjoaa mahdollisuuden tarkastella myös siirtokarjalaisten sopeutumisen ajallista ulottuvuutta sotavuosilta aina vuoteen 1954 saakka. Tässä tarkastellut vuonna 1946 kirjoitetut kirjeet kuvaavat aikaa, jolloin uusille asuinsijoille asettuminen on aluillaan, mutta jo jonkin verran vakiintunut. Paikallisten pohjoiskarjalaisten suhtautuminen on kirjeiden perusteella ollut niin negatiivista kuin positiivistakin. Kirjeissä käsitellään etenkin maanhankintalain toimeenpanon luomaa eripuraa. Vuonna 1948 kirjoitetut kirjeet kuvaavat jo aikaa, jolloin siirtokarjalaisten olot uusilla asuinsijoilla ovat useiden siirtolaisten kohdalla vakiintuneet. Kuitenkin edelleen on nähtävissä samoja ongelmia kuin vuoden 1946 kirjeissä, mikä kertoo joidenkin siirtokarjalaisten kohdalla vuosia kestäneestä epävarmuudesta ja asettumattomuudesta.

Pohjois-Karjalan alueen viranomaisarkistojen lisäksi Kansallisarkistossa Joensuussa säilytetään Pohjois-Savon alueen viranomaisarkistoja. Karjalaisen siirtoväen tutkimuksen

⁷² Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkisto. E13:8 Saapuneet kirjeet 1946, KA. Dno. 783/1946.

⁷³ Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkisto. E13:8 Saapuneet kirjeet 1946, KA. Dno. 4540/1946, 4541/1946, 4471/1946.

⁷⁴ Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkisto. E13:8 Saapuneet kirjeet 1946, KA. Dno. 2015/1946.

lähdeaineistoina voisi hyödyntää Kuopion kaupungin siirtoväen huoltojohtajan arkistoa, Kuopion maanviljelysseuran asutustoimikunnan sekä asutustoimikunnan johtajan arkistojä sekä Kuopion asutuspiirin arkistoa. Tässä tutkimuksessa arvioin näiden arkistojen käytettävyyttä Kansallisarkiston Vakka-tietokannasta saatavien arkistoluetteloiden perusteella. Näiden perusteella yksityisiltä ihmisiltä saapuneita kirjeitä on näissä arkistoissa vaihtelevasti. Mielenkiintoinen tutkimusaineisto voisivat olla etenkin Kuopion maanviljelysseuran asutustoimikunnan johtajan arkiston sisältämät asiakirjat koskien oikeudenkäyntejä vuosina 1946–1957.

Edellä tehty kirjemateriaalin tarkastelu osoitti myös, kuinka monet siirtoväen ongelmia, ristiriitoja ja muita vaikeuksia käsittelevistä asioista ovat olleet Kuopion lääninhallituksen käsiteltävinä. Kuopion lääninhallitus toimi itäisen Suomen alueviranomaisena vuoteen 2010 saakka. Sopeutumista tarkastelevan tutkijan tulisikin tarkastella myös lääninhallituksen arkistoa potentiaalisena lähdemateriaalin tarjoajana. Kuopion lääninhallituksen lääninkanslian II arkisto sisältää lääninhallituksen siirtoväen huoltoasiain esittelijän arkiston. Tähän sisältyy varsin paljon saapuneita kirjeitä vuosilta 1940–1950. Katsaus materiaaliin paljastaa, että merkittävä osa kirjeistä on eri viranomaisilta saapuneita, mutta kuten muidenkin tarkasteltujen arkistojen kohdalla, myös Kuopion lääninhallituksen arkistoon sisältyy yksityisiltä ihmisiltä saapuneita kirjeitä. Siirtoväen huoltoasiain esittelijän arkisto sisältää myös useamman kunnan siirtoväen huoltojohtajien asiakirjoja, mutta suurin osa näistä on tiliasiakirjoja.⁷⁵

Viranomaisarkistojen lisäksi Kansallisarkisto säilyttää pysyvästi kulttuurisesti merkittävänä pidettyjä yksityisarkistojä, kuten yhdistysten, sukujen ja yksityishenkilöiden arkistojä. Tällaiset arkistot voisivat sisältää potentiaalista sopeutumisen tutkimuksen lähdemateriaalia, kuten kirjeitä, muistelmia, valokuvia ja muuta ihmisten henkilökohtaisesti tuottamaa materiaalia. Potentiaalisten arkistojen löytäminen on kuitenkin haasteellista. Kansallisarkiston tietokannoista voisi etsiä esimerkiksi karjalaisten jäsenseuroja, luovutetun alueen pitäjäseuroja, sekä tunnettuja karjalaistaustaisia henkilöitä ja sukuja. Ongelmana on, että hakijan on tiedettävä mitä etsii, sillä yksityisarkistojen määrä on suuri, eikä evakkouteen tai karjalaisuuteen liittyviä toimijoita ole mitenkään asiasanoitettu tai kuvailtu.

⁷⁵ Kansallisarkiston Vakka-tietokanta, Kuopion lääninhallituksen lääninkanslian II arkisto, Siirtoväen huoltoasiain esittelijä.
<http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/Selaus.action?kuvailuTaso=SARJA&avain=254533.KA>. Luettu 28.3.2019.

Tämän rajallisen Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon alueiden siirtoväen huoltoon liittyneitä arkistoja koskevan otteen perusteella voi päätellä, että siirtokarjalaisten sopeutumista voi päästä tietyin määrin tutkimaan viranomaisarkistojen perusteella. Viranomaisten toiminnan tuloksena syntyneet arkistot sisältävät yleisesti ennen kaikkea viranomaisen itsensä tuottamia asiakirjoja, mutta myös viranomaiselle saapunutta aineistoa, kuten ihmisten lähettämiä kirjeitä.⁷⁶ Kirjeissä ja muissa vastaavissa muiden kuin viranomaisten itsensä tuottamissa dokumenteissa voi katsoa kuuluvan yksittäisen ihmisen kokemus ja ääni. Tällöin niiden voi olettaa tarjoavan varteenotettavaa materiaalia tutkimukseen, joka tavoittelee yksittäisen ihmisen näkökulmaa. Tutkimuksellisenä ongelmana voi kuitenkin olla aineiston osittainen tai muuten huono säilyvyys, sillä vaikka kirjeaineistoa on useissa arkistoissa, määrät vaihtelevat paljon, eivätkä ole ennakoitavissa. Potentiaalisen aineiston määrä selviää vain tarkastelemalla arkistoa, joten tutkijan on potentiaalisen aineiston jäljille päästäkseen tehtävä suuri määrä esityötä. Seuraavassa luvussa siirryn pohtimaan viranomaisarkistoja ja niiden tarjoamia lähdeaineistoja postmodernin arkistotieteen näkökulmista.

4. Viranomaisarkistot ja postmoderni arkistotiede

Tutkimuksessa on tarkasteltu, millaista aineistoa karjalaisen siirtoväen tutkimuksessa on käytetty 1950-luvulta alkaen, keskittyen erityisesti väitöskirjoihin. Tarkastelu on osoittanut, että lähdeaineiston kenttä jakautuu voimakkaasti joko asiakirjalähteiden käyttöön tai haastatteluaineistoon, eivätkä nämä kaksi eri lähdetyyppiä kohtaa kuin satunnaisesti. Viranomaisarkistot tarjoavat tutkijalle pääasiassa viranomaisen itsensä tuottamaa aineistoa. Kirje- ja anomusmateriaalin tarkastelu on kuitenkin osoittanut, että viranomaisarkistoista on löydettävissä myös lähdemateriaalia, jossa kuuluu sekä siirtokarjalaisten itsensä että siirtoväkeä vastaanottaneiden paikkakuntien asukkaiden ääni.

Tässä luvussa pohdin laajemmin siirtokarjalaisia koskevan tutkimuksen kenttää ja sen lähdeaineistoja postmodernin arkistotieteen näkökulmasta. 1990-luvun puolivälistä lähtien arkistotieteeseen vaikuttanut postmoderni paradigma kyseenalaistaa niin sanotun suuren

⁷⁶ Lybeck et al. 2006, 94–96.

kertomuksen asiakirjatiedon autenttisuudesta, sen yhdestä provenienssista, objektiivisuudesta, sekä arvovapaudesta. Se tarjoaa työkaluja pohtia kysymystä siitä, mitä ja millaista materiaalia viranomaisarkistot tarjoavat tutkimukselle vähemmistöryhmän kokemuksista.

4.1 Haastattelu tai asiakirjalähteet vai haastattelu ja asiakirjalähteet?

Kuten luvussa 3.1 on todettu, karjalaisen siirtoväen sopeutumisen tutkimus näyttäytyy lähteiden käytön suhteen kaksitahoisena: osassa väitöskirjoja haastattelujen asema lähteenä on erittäin vahva, osassa taas tutkimus perustuu kokonaan asiakirjalähteisiin. Yksittäinen tutkija on vain harvassa tapauksessa käyttänyt useampaa lähdetyyppiä. Asiakirjalähteiden käyttö on tavallisempaa historia-alaan kuuluvissa tutkimuksissa, kun taas haastatteluaineistoja käyttävät muun muassa sosiologit ja perinteentutkijat. Tässä alaluvussa syvennyn väitöskirjojen päälähteiden kaksijakoisuuteen. Peilaan tätä jakoa siirtoväen tutkimuksen kenttään eri aikoina, tutkijoiden omiin kokemuksiin tutkimuksen teosta, sekä syvennyn keskusteluun muistitiedon roolista siirtokarjalaisten tutkimuksessa.

Ensimmäinen siirtokarjalaisten sopeutumista koskeva tutkimus, Heikki Wariksen ja tutkimusryhmän vuonna 1952 julkaisema *Siirtoväen sopeutuminen*, perustui haastatteluiden ja kyselyiden käyttöön tutkimuksen lähteenä. Kuten tässä tutkimuksessa on aiemmin mainittu, Waris myös puolsi vahvasti aineistonsa valintaa nimenomaan sopeutumisen tutkimukseen. Wariksen tutkimusryhmän työn jälkeen sopeutumista on tarkasteltu myös asiakirja-aineiston valossa, joskin kenttä on tutkimusaloittain voimakkaasti jakautunut. Wariksen tutkimuksen aineistoa ja sen käyttöä tutkimuksen lähteenä on analysoinut Heli Kananen paitsi väitöskirjassaan, myös vuonna 2018 julkaistussa artikkelissaan. Kananen väitöstutkimuksen lähtökohdana on, että Wariksen tutkimusryhmän toteuttamien haastatteluiden ja niiden tulosten asetelma oli vääristynyt yhteiskunnan siirtokarjalaisiin kohdistaman yleisen sopeutumispaineen vuoksi, ja aineiston uudelleen tulkinnalla voidaan saavuttaa uusi kuva siirtoväen kokemuksista.⁷⁷

⁷⁷ Kananen 2010, 17–18.

Artikkelissaan Kananen pohtii muistitiedon, jota haastattelu- ja kyselyaineisto edustaa, käyttöä historian tutkimuksessa ja tuo 2000-luvun tutkijan silmin ilmi niitä kohtia, jotka Waris tutkimusryhmineen on sivuuttanut tai jättänyt huomiotta omassa analyysissään siirtokarjalaisten sopeutumisesta. Muistitiedon käyttö ihmisryhmän uuteen tilanteeseen sopeutumista koskevassa tutkimuksessa on luontevaa, kun halutaan päästä käsiksi ihmisten henkilökohtaisiin kokemuksiin. Kananen kuitenkin korostaa, että muistelukerrontaa tulkittaessa on otettava huomioon keruuhetken konteksti, haastateltavan henkilön oma tausta ja tilanne, sekä tutkijan itsensä tulkinta.⁷⁸

Muistitietotutkimus on vakiintunut tutkimuksenala, jonka tavoitteena on erityisesti pyrkiä laajentamaan ja kyseenalaistamaan menneisyyden tulkintoja sekä vallitsevia totuuksia. Muistitietoa edustavat niin suulliset haastatteluaineistot kuin kirjoitetut tekstitkin. Tutkimuksen tavoitteena on tuoda esille muistelijoiden, muistitietoa tuottavien henkilöiden, omat näkökulmat menneisyydestä, mitkä saattavat olla ristiriidassa niin sanotun virallisen historian tulkinnan kanssa. Muistitietotutkimukseen liittykin kyseenalaistaminen monella tasolla, sillä muisteleva henkilö voi muistaa myös väärin. Väärin muistaminen on kuitenkin muistitietotutkimuksen kannalta yhtä arvokasta kuin oikein muistaminen, sillä tutkimus pyrkii tuomaan esiin menneisyyden moniäänisyyden ja sen, minkä merkityksen ja tulkinnan tietyn tutkittavan tapahtumat kokenut henkilö on niille antanut.⁷⁹

Kuten useat haastatteluiden ja kyselyiden käyttöön lähteenä perustuvat väitöskirjat ja muut tutkimukset osoittavat, muistitiedolla on ollut merkittävä rooli siirtokarjalaisten sopeutumisen tutkimuksessa. 2000-luvulla on tutkittu etenkin evakkolapsuutta ja siirtolaisuuden lapsena kokeneiden kokemuksia (Kuorsalo & Saloranta 2005, Ilonen 2013, Savolainen 2015 ja Riutamaa 2016). Tämä on luontevaa, koska siirtolaisuuden aikuisena kokeneet karjalaiset ovat jo pääosin edesmenneitä. Evakkolapset ovat 1930-luvun lopulla ja 1940-luvun alkupuolella syntynyttä sukupolvea, joka 2010-luvulle tullessa on iältään 80 ikävuoden molemmin puolin. Muutaman vuosikymmenen kuluttua myöskään he eivät ole enää muistelemassa siirtolaisuuden kokemuksia, joten on ensisijaisen tärkeää tallentaa muistoja nyt, kun se on vielä mahdollista. Lopulta siirtokarjalaisuuden tutkimus on kuitenkin tilanteessa, jossa uutta aineistoa ei enää synny – jolleivät näkökulmaksi vaihdu siirtokarjalaisten jälkipolvet ja heidän kokemuksensa

⁷⁸ Kananen 2018.

⁷⁹ Fingerroos & Haanpää 2006, 27–33.

esimerkiksi vanhempiensa siirtolaistaustasta. Arkistojen roolin siirtokarjalaisia koskevan tiedon säilyttäjänä voi odottaa tulevan yhä tärkeämmäksi.

Arkistojen rooliin voi nostaa esille kaksi näkökulmaa. Ensimmäinen on Ulla Savolaisen väitöskirjassaan esiin nostama arkistojen ja muistelijoiden suhde. Useiden tutkimusten lähtökohtana ovat aineistot, jotka on kerätty erilaisten aineiston keruiden tai kirjoituskilpailujen yhteydessä ja tarkoitettu tutkittaviksi sekä tallettaviksi kansanperinnearkistoon. Tällöin tieto siitä, miten kirjoitettua vastausta käytetään, ohjaa muistelijan tapoja esittää ajatuksiaan.⁸⁰ Kysymystä arkistojen ja asiakirjoissa esiintyvien ihmisten suhteesta voi laajentaa koskemaan myös viranomaisarkistoja. Viranomaiselle kirjettä tai anomusta kirjoittava henkilö ehkä harvoin ajattelee kirjeensä päätyvän osaksi viranomaisen muodostamaa arkistoa.⁸¹ Henkilö kuitenkin tiedostaa kirjoittavansa valtiolliselle tai kunnalliselle viranomaiselle, mikä ohjaa hänen kielenkäyttöään ja tapaansa ilmaista asioita.

Toinen näkökulma arkistojen rooliin siirtokarjalaisia koskevan tiedon säilyttäjänä liittyy siihen, että viranomaisten arkistossa säilytettävän materiaalin soisi päätyvän tulevaisuudessa muidenkin kuin historian tutkijoiden käyttöön. Kuten aiemmin on todettu, siirtokarjalaisten sopeutumisen tutkimuksessa vallitsee lähteiden suhteen vahva kahtiajako asiakirja-aineistoa käyttävien historian tutkijoiden ja muistiaineistoa käyttävien kulttuurin- ja yhteiskunnan tutkijoiden välillä. Viranomaisarkistoissa säilytettävä asiakirjatieto palvelisi tutkimuksen lähteenä kuitenkin myös muita kuin historiantutkijoita. Siirtoväen huoltojohtajien ja asutustoiminnan johtajien arkistoihin sisältyvä kirjeaineisto on tästä erinomainen esimerkki, sillä se mahdollistaisi siirtokarjalaisten sopeutumisen tutkimusta monenlaisista näkökulmista. Tällaisten aineistojen laajempi tutkimuskäyttö vaatisi kuitenkin sen, että tutkijat tietäisivät ja tunnistaisivat vaikeuksitta sen, millaista aineistoa viranomaisarkistoihin sisältyy ja keiden äänet niissä viranomaisten itsensä lisäksi kuuluvat. Kysymys liittyy arkistojen kuvailuun, käytettävyyteen ja vallankäyttöön, joita tarkastelen seuraavissa luvuissa.

⁸⁰ Savolainen 2015, 32–37.

⁸¹ Muun muassa tästä syystä viranomaisarkiston muodostumisen prosessia on syytä tarkastella arkistoteorian tasolla, ks. Lutzker 1982, 121–129.

4.2 Asiakirjalähteiden käyttö, saavutettavuus ja siihen liittyvät ongelmat

Tässä tutkimuksessa tarkasteltujen väitöskirjojen perusteella muistitiedon asema siirtokarjalaisten tutkimuksessa on siis vahva. Asema muotoutuu tieteenalojen perinteiden perusteella, mutta muutamassa väitöstutkimuksessa tuodaan esille myös toinen syy: arkistoissa säilytettävä viranomaisten tuottama asiakirja-aineisto ei vastaa niihin kysymyksiin, joita sopeutumisen tutkimuksessa halutaan esittää. Heli Kananen kirjoittaa, kuinka ”[v]iranomaismateriaalia määrittää sama hiljaisuus, joka on laskettu siirtoväen saaman epävirallisen vastaanoton ja konfliktien ylle sotien jälkeisiksi vuosikymmeniksi. Arkistoaines ei [...] ole rohkaissut tarttumaan sosiaalisen sopeutumisen tutkimukseen.”⁸² Myös Ilkka Virta nostaa esille ongelman, jonka on kokenut viranomaisaineistoa tutkiessaan ja mainitsee, että kyseinen aineisto ei pysty kertomaan karjalaisten itsensä näkökulmaa.⁸³ Tässä luvussa syvennyn pohtimaan tätä tutkijoiden havaitsemaa viranomaisarkistojen aineistojen käytettävyyden ongelmaa.

Viranomaisarkistojen käyttöä tutkimuksen lähteenä leimaa pirstaloituminen. Tutkijoiden on tutkimusta tehdäkseen vierailtava useissa eri arkistoissa tai useissa Kansallisarkiston toimipaikoissa ja ennen tätä otettava selvää, missä hänen toivomansa aineistot sijaitsevat. Vielä tätä ennen tutkijan on tiedettävä ja tunnistettava, minkä mahdollisten organisaatioiden toiminnan tuloksena potentiaalisia tutkimusaineistoja on voinut syntyä. Talvi- ja jatkosodan aikaisten väestön siirtoihin ja väestön asuttamiseen liittyvien toimijoiden selvittäminen voi olla tutkijalle työlästä. Toimijoita on ollut lukuisia aina suurista, pysyvistä organisaatioista pienempiin ja väliaikaisiin, vain sotavuosina toimineisiin neuvottelukuntiin ja järjestöihin. Kaikki tämä tarkoittaa, että tieto on hajaantunut ja etsittävä monesta eri lähteestä. Tutkijan on käytettävä runsaasti aikaa ja tiedettävä, mitä voi etsiä, mistä aineistoja voi tavoittaa ja tiedettävä, mitä sellaisia tahoja on edes ollut olemassa, jotka voivat olla arkistonmuodostajia. On tunnettava talvi- ja jatkosotien aikainen ja jälkeinen Suomen sisäisen hallinnon rakenne ja ne tahot, jotka siirtolaisten asioita hoitivat.

Osa tutkittavien väitöskirjojen tekijöistä on kiinnittänyt huomiota arkistoissa sijaitsevien lähdeaineistojen käytön ongelmiin. Vuonna 1965 väitöskirjansa julkaissut Irma Kastari kirjoittaa käyneensä läpi suuren määrän asiakirja-aineistoa eri arkistoista, mutta vain osan

⁸² Kananen 2010, 32–33.

⁸³ Virta 2001, 30.

olleen käyttökelpoista lähdeaineistoa tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta. Paljon tutkijan kannalta tärkeää tietoa on myös hävitetty tai kadonnut.⁸⁴ 2000-luvulla valmistuneissa tutkimuksissa mainitaan niin ikään arkistoaineistojen käyttöön liittyviä ongelmia. Ilkka Virta mainitsee tutkimuksensa lähdeaineistoja esitellessään ongelmana olleen kirjoitetun aineiston fragmentaarisuuden sekä sen, että aiempien tutkimusten puutteessa lähdeaineiston hahmottaminen ja kerääminen oli aloitettava tyhjästä, mikä teki sen työlääksi. Virta mainitsee ongelmaksi myös aineistokokonaisuuksien vaihtelevan säilymisen ja ajoittain suuretkin puutteet asiakirjojen säilymisessä.⁸⁵ Heli Kananen kiinnittää huomiota tutkimuksensa Kiuruveden kunnan asiakirjojen epäsäännölliseen säilymiseen, mikä oli tutkimuksen kannalta ongelmallista.⁸⁶ Myös Antti Palomäki mainitsee ongelmalliseksi arkistoaineistojen aukot, joita hänen tutkimuksensa kohdalla on ollut Hämeen maatalouspiirin maataloustoimiston arkiston aineistoissa. Palomäki kiinnittää huomiota myös kaupunkeihin muuttaneen siirtoväen tutkimisen ongelmiin ja mainitsee syyksi sen, ettei kaupunkisiirtoväestä ei ole olemassa yhtenevää asiakirjakokoelmaa.⁸⁷ Tarkasteltaessa tutkijoiden selvityksiä lähdeaineistoistaan käy ilmi, että useat tutkijat ovat kokeneet asiakirja-aineiston kokonaisuudeltaan hankalaksi hahmottaa, aukkoiseksi ja aikaa vieväksi tutkia, koska aineisto on hajallaan eri arkistoissa.

Selvittäessään potentiaalisia tutkimusaineistoja tutkija voi turvautua kirjallisuuteen, jossa on koottu siirtoväen evakuoimisen, huollon ja asuttamisen prosesseissa syntyneitä asiakirjoja. Toimiessaan Siirtoväen Huollon Keskukseen johtajana presidentti Urho Kekkonen kokosi opaskirjat siirtoväen huollosta. Teokset *Siirtoväki ja sen huolto 1-2: opaskirjanen siirtoväen huoltoviranomaisia ja siirtoväkeä varten* julkaistiin vuosina 1940 ja 1941. Vuoden 1941 opas on päivitetty laitos aikaisemmasta julkaisusta. Teosten julkaisijana toimi Karjalan Liitto. Teokset selvittävät siirtoväen huoltoon osallistuneet organisaatiot ja niiden toimintaan kuuluneet tehtävät sekä viittaavat asetuksiin ja ohjesääntöihin, jotka velvoittavat organisaatioiden toimintaa. Tutustumalla asetuksiin on myös mahdollista kartoittaa eri viranomaisten toimintaa siirtoväen suhteen. Kekkosen teokset toimivat hyvänä johdatuksena siirtoväen huollon valtiolliseen organisaatioon, mutta ne eivät sisällä tietoa myöhemmästä, vuoden 1941 jälkeisestä siirtoväen huollosta.

⁸⁴ Kastari 1965, 304–308.

⁸⁵ Virta 2001, 27–28.

⁸⁶ Kananen 2010, 33.

⁸⁷ Palomäki 2011, 49–50.

Paavo Hanhisalon ylemmän arkistotutkinnon kirjoitelma *Sisäasiainministeriön siirtoväen huoltoelimet 1940–1949* (1977) kokoaa yhteen Suomen sisäasiainministeriön alaisuudessa toimineet siirtoväen huoltoon liittyneet toimijat. Teoksen saatavuus on kuitenkin valitettavan heikko, joten yleispäteväksi oppaaksi siitä ei ole.⁸⁸ Tilannetta päivittää vuonna 2011 Itä-Suomen yliopistosta valmistunut Anu Vatasen pro gradu -työ *Siirtoväkitutkimuksen lähdekriittiset haasteet. Siirtoväen asuttaminen Kuusjärven kuntaan ja selvitys siirtoväen huolto-organisaation, rekisteröinnin ja henkikirjoituksen asiakirjalähteistä 1939–1949*. Vatasen tutkimus käy läpi siirtoväen virallista huoltoa ja sen organisaatiota. Erityistä huomiota Vatanen kiinnittää siirtoväen rekisteröintiin ja henkikirjoihin sekä niiden käyttöön tutkimuksen lähteinä. Vatasen tutkimus tarjoaa erinomaisen katsauksen siirtoväen huolto-organisaatioon ja sen muutoksiin. Kuten Vatanen huomauttaa, siirtoväen evakuointia, asuttamista ja avustamista ei ehditty organisoida sotavuosina etukäteen, joten toimintaa kehitettiin jatkuvasti eteen tulleiden tilanteiden mukaisesti.⁸⁹ Vatanen on koonnut tutkimukseensa selkeät kaaviot siirtoväen huollon organisaation eri toimijoista. Tutkimus tarjoaa runsaasti tietoa asiakirjalähteiden käytöstä siirtoväkitutkimuksessa ja sen toivoisikin ilmestyvän julkaistuna aiheesta kiinnostuneiden tutkijoiden avuksi.

Tietoa arkistoissa sijaitsevista siirtokarjalaisiin liittyvistä asiakirja-aineistoista löytyy myös Arkistojen Portti -sivuston Luovutettu Karjala -osiosta, jossa etenkin Sota-aikaan (1939–1945) liittyvät aineistot -kohdassa kerrotaan evakuointeihin ja siirtoväen huoltoon sekä asutustoimintaan liittyvistä toimijoista ja niiden tuottamista arkistoaineistoista.⁹⁰ On kuitenkin todettava, että varsinaista lähdeaineistoihin keskittyvää kirjallisuutta tai internet-lähteitä ei kaiken kaikkiaan ole kovin paljon saatavilla. Suomen sotavuosista, evakuoinneista ja siirtolaisuuden ilmiöistä on toki saatavilla runsaasti tutkimusta ja muuta kirjallisuutta, mutta runsaan tutkimuskirjallisuuden läpikäyminen asiakirjalähteiden jäljille pääsemiseksi on sekin tutkijalle työläs vaihtoehto.

Asiakirjojen puutteelliseen säilymiseen on jälkikäteen mahdotonta vaikuttaa, mutta arkistot ja niitä ohjaavat viranomaiset voivat luoda ratkaisuja, jotka helpottavat aineiston saatavuutta, löydettävyyttä ja käyttöä. Yksi ratkaisu aineistojen helpompaan saatavuuteen on asiakirja-

⁸⁸ Esimerkiksi valtakunnallinen arkistojen, kirjastojen ja museoiden aineistojen hakupalvelu Finna (<https://www.finna.fi>) ei sisällä tietoa Hanhisalon teoksesta.

⁸⁹ Vatanen 2012, 10.

⁹⁰ Arkistojen Portti, Luovutettu Karjala.

aineiston digitointi ja asettaminen vapaasti saataville internetiin. Kansallisarkisto perusti vuonna 2003 Digitaaliarkisto-palvelun, joka kokoaa ja tuo saataville kaikki Kansallisarkiston digitoimat aineistot.⁹¹ Paperimuotoisen aineiston digitointi ja sen saattaminen ihmisten saataville on tärkeä osa Kansallisarkiston nykyistä strategiaa.⁹² Vaikka aineiston, joka on alun perin syntynyt paperiseen muotoon, digitoiminen vaatii runsaasti työtä, on se silti kannattavaa, koska digitaalisessa muodossa aineisto on laajemman ihmisjoukon saatavilla ja sitä voidaan käyttää monin eri tavoin, mitä pelkkä paperinen aineisto ei sallisi.⁹³

Siirtokarjalaisten tutkimuksessa apuna voi olla etenkin Karjala-tietokanta, joka digitointityön päätyttyä tulee sisältämään Kansallisarkistossa säilytettävien luovutetun Karjalan seurakuntien kirkonkirjat vuosilta 1700–1949.⁹⁴ Karjala-tietokantaa voi pitää esimerkkinä asiakirja-aineistoa sisältävästä palvelusta, jonka saavutettavuus on hyvä ja käyttö helppoa. Tietokannan nimi ohjaa tietystä asiasta, tässä tapauksesta Karjalasta ja karjalaisista, kiinnostuneen asiakirja-aineiston pariin ja tietokannan kautta kiinnostunut saa esiin tietokoneelleen ne asiakirjat, joita tarvitsee. Tietokanta on pitkän työn ja useiden tahojen yhteistyön tulos. Sen suunnittelu alkoi jo vuonna 1985 ja tietokannan toteuttaminen vuonna 1988. Mukana olivat Mikkelin maakunta-arkisto, Karjalan Liitto ry., Mikkelin kaupunki, eri yliopistot, Väestörekisterikeskus ja Kirkkohallitus. Tietokantaa ylläpitää yksityinen Karjala-tietokantasäätiö, jonka toimintaa on rahoitettu julkiselta sektorilta saadulla rahoituksella sekä karjalaista kulttuuria edistävilä säätiöiltä saaduilla tuella.⁹⁵ Tietokannan perustaminen ja sen ylläpito ovat kuitenkin olleet haastavakin projekti. Karjala-tietokantasäätiön työn ja siten Karjala-tietokannan jatkuvuus on ollut moneen otteeseen uhattuna rahoituksen ja sopivien yhteistyötahojen puutteessa. Projekti olisikin edennyt nopeammin, mikäli säätiö olisi saanut saumatonta rahoitusta toiminnalleen.⁹⁶

Karjala-tietokannan lisäksi siirtokarjalaisia koskevaa tutkimusta ohjaa myös luovutetun Karjalan alueen viranomaisten ja seurakuntien aineistojen säilytyksen keskittäminen Kansallisarkiston Mikkelin toimipaikkaan. Tutkija pääsee helposti erilaisten luovutettua Karjalaa koskevien aineistojen pariin, kun kaikki aineistot on kerätty yhteen paikkaan fyysisesti tai digitaalisesti. Tässä tutkimuksessa tarkasteltujen väitöskirjojen lähdeaineistot kuitenkin

⁹¹ Digitaaliarkisto, <http://digi.narc.fi/digi/>.

⁹² Kansallisarkisto, Strategia 2020.

⁹³ Dean 2014, 172.

⁹⁴ Karjala-tietokanta, <https://katiha.xamk.fi/Karjalat/>.

⁹⁵ Vartiainen 2016, 19–22.

⁹⁶ Vartiainen 2016, 25–28.

osoittavat, että siirtokarjalaisia tutkivat tutkijat käyttävät kuitenkin monipuolisesti myös muuta, kuin luovutettua Karjalaa koskevia aineistoja. Sopeutumisen tutkimusta ei voi tehdä tutkimalla pelkkiä lähtökohtia. Valtionhallinnon, nykyisen Suomen alueen maakunnallisen hallinnon ja kuntien hallinnon aineistot eivät ole löydettävissä Karjala-tietokannan tai Mikkeliin koottujen luovutetun alueen aineistojen yhteydestä.

Miten siirtokarjalaisia koskevan asiakirja-aineiston jäljille sitten pääsee silloin, kun asiakirjat sijaitsevat kontekstissa, joka ei suoraan ilmaise niiden liittyvän karjalaisiin väestöryhmänä? Postmodernin arkistoparadigman ohjaaman tutkimuksen parissa on pohdittu kyseisen kaltaisia ongelmia, jotka liittyvät yhteiskunnallisen vähemmistöryhmän historian ja toimijuuden tunnistamiseen. Perinteinen tulkinta asiakirjan provenienssista eli alkuperästä on, että asiakirjalla voi olla vain yksi arkistonmuodostaja.⁹⁷ Tällöin arkiston järjestämistä ohjaavana periaatteena on, ettei eri arkistonmuodostajien aineistoja sekoiteta keskenään ja asiakirjat pidetään siinä järjestyksessä, jonka arkistonmuodostaja on luonut.⁹⁸ Asiakirjojen provenienssia on sittemmin ryhdytty postmodernin arkistotieteen parissa pohtimaan uudelleen. Terry Cook (1992) on esimerkiksi ohjannut huomiota pois asiakirjojen fyysisestä järjestyksestä ja kehottanut sen sijaan käsittämään provenienssin älyllisenä (intellectual) rakenteena, joka tekee näkyväksi asiakirjan suhteet ja toiminnallisuuden, jonka tuloksena se on syntynyt.⁹⁹ Provenienssin käsitettä on kehitetty edelleen ottamaan huomioon ne sosiaaliset ja kulttuuriset kontekstit, joissa asiakirja on syntynyt, sillä nämä vaikuttavat väistämättä siihen, mitä tietoa asiakirja sisältää ja välittää. Näin voidaan tuoda näkyväksi ne moninaiset sosiaaliset ja kulttuuriset (valta)suhteet, jotka asiakirjaan ja sen luoneisiin toimijoihin sisältyvät.¹⁰⁰

Bob Krawczyk on pohtinut artikkelissaan (1999) alati muuttuvien viranomaisorganisaatioiden arkistojen ja provenienssin ongelmaa. Ratkaisuksi hän ehdottaa järjestelmää, joka tunnistaa mahdollisimman tarkasti kaikki ne toimijat, jotka osallistuvat asiakirjasarjan luomiseen. Nämä luovat kontekstin asiakirjojen ymmärtämiselle. Asiakirjoille voidaan tunnistaa niiden

⁹⁷ Provenienssiperiaatteen teorian muotoilivat ranskalaisen ”respect des fonds”-säännön pohjalta Muller, Feith ja Fruin vuonna 1898 ilmestyneessä arkistotieteen käsikirjassaan *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archiven* (engl. *Manual for the Arrangement and Description of Archives* 1940), ks. Douglas 2010, 27–29; Ketelaar 1996.

⁹⁸ Lybeck 2006, 221.

⁹⁹ Cook 1993, 33; Douglas 2010, 31.

¹⁰⁰ Douglas 2010, 33–34.

ensisijainen luoja sekä toissijaisia toimijoita, jotka ovat osallistuneet niiden luomiseen. Molemmat on syytä kuvailla tarkasti, jotta niiden roolit tunnistetaan.¹⁰¹

Postmodernin arkistotieteen parissa onkin kiinnitetty erityistä huomiota myös arkistoaineistojen kuvailuun. Kuvailun tarkoituksena on tehdä arkistoaineistosta säilyvää, käytettävää ja hallittavaa. Sen avulla voidaan myös tehdä näkyväksi ne asiakirjan kontekstit, jotka eivät välttämättä tule esille sen sisällöstä. Arkistoaineistojen kuvailu jälkikäteen, kun ne on siirretty niitä säilyttävän arkiston haltuun, on kuitenkin työlästä ja aikaa vievää, eikä välttämättä tavoita kaikkia niitä suhteita tai toimijoita, jotka asiakirjaan sisältyvät. Postmoderni näkökulma tunnistaakin myös arkistokuvailun olevan toimintaa, jota ohjaa muuttuva arvojärjestelmä. Kunkin aikakauden arvojen mukaisesti tietyt asiat tulevat kuvailluksi, kun taas toiset arkistoaineistoon liittyvät tiedot jäävät näkymättömiksi.¹⁰² Kuvailun rooli on olennainen asiakirjan löydettävyyden kannalta ja sen suhteen, millaisen tutkimuksen lähdeaineistoksi sen odotetaan soveltuvan.

Suomessa Kansallisarkisto on kehittänyt arkistokuvailun kansallista käsitettä. Postmoderniin paradigmaan nojaavan mallin tarkoituksena on paitsi tarjota työkaluja arkistoammattilaisille, myös muun muassa tukea erityyppisten arkistoaineistojen käyttöä ja käyttäjiä muuttuvissa tietoympäristöissä. Malli tunnistaa sen, että tietoaineistojen representointi niiden kuvailun kautta vaikuttaa suoraan aineistojen löydettävyyteen. Perinteisten arkistoaineistojen kohdalla kuvailulla ja metatiedoilla on ollut suorastaan ratkaiseva rooli, sillä käyttäjillä ei ole ollut suoraa pääsyä aineistoihin. Myös digitaalisten aineistojen kohdalla kuvailun rooli on merkittävä, vaikka ne ovatkin helpommin käyttäjien saatavilla. Kuvailun ja metatietojen tunnistaminen representaatioksi taas tuo esiin sen, ettei arkistokuvailu ole objektiivista faktojen kirjaamista, vaan aina riippuvainen tekijästä ja tämän kulttuurisesta kontekstista. Arkistokuvailun kansallisen käsitteen mukaan tärkeää on myös provenienssin ja arkistonmuodostaja-käsitteen laajentaminen. Tunnistamalla yhden provenienssin sijaan moni-, yhteis- ja rinnakkaisprovenienssi voidaan tunnustaa esimerkiksi aineiston tuottaneen viranomaistoimijan ohella arkistonmuodostajaksi ne ihmiset, jotka ovat käyttäneet viranomaisen aineistoa tai olleet viranomaisen toiminnan kohteena.¹⁰³

¹⁰¹ Krawczyk 1999, 145–146.

¹⁰² Duranti 1993, 51–52; Yeo 2010, 90, 94–95, 99.

¹⁰³ Henttonen & Kilkki 2015, 8–11.

Anssi Lampela on kritisoinut Suomessa vallalla ollutta ja olevaa arkistotiedon proveniensiin ja viranomaisorganisaatioiden arkistonmuodostukseen painottuvaa arkistokuvailua. Yleisen arkistokaavan mukaisesti kuvaillut aineistot eivät palvele yleisön tarpeita, vaan etupäässä vain arkistonhoitajia ja itse arkistolaitosta. Kansallisen arkiston tehtävä juuri viranomaisaineistojen säilyttäjänä toki paljolti ohjaa sen toimintaa myös kuvailun suhteen. Kuitenkin Lampela korostaa, että sisältölähtöistä kuvailua on Suomessa jopa vieroksuttu. Viranomaislähtöisen kuvailun ongelmana on ennen kaikkea sen yksipuolisuus ja puute tunnistaa niitä mahdollisia tarkoituksia, joihin aineistoa voisi käyttää sekä niitä konteksteja, joihin se liittyy.¹⁰⁴

Lampelan esittämä kritiikki pätee osuvasti myös siirtokarjalaisten tutkimuksen viranomaisaineistoihin. Kuten siirtokarjalaisten näkökulman etsiminen viranomaisarkistoista on osoittanut, siirtoväkeä koskevat asiakirjat voivat olla vaikeasti löydettävissä tai tunnistettavissa ja jopa näkymättömissä pelkkien arkistoluetteloiden perusteella. Potentiaaliset aineistot ovat suhteellisen helposti tunnistettavissa vain silloin, kun arkistonmuodostajan nimi viittaa etsittyyn aiheeseen. Tällaisia tapauksia ovat esimerkiksi tässä tutkimuksessa esiin nostetut Kuusjärven kunnan siirtoväen huoltojohtaja ja Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtaja. Molemmat arkistonmuodostajan nimet viittaavat selkeästi arkistonmuodostajan toimintaan siirtokarjalaisten asuttamisessa.

Kansallisarkiston Vakka-tietokannassa, joka sisältää Kansallisarkiston säilyttämien arkistoaineistojen luettelointi- ja kuvailutiedot, Kuusjärven kunnan siirtoväen huoltojohtajasta mainitaan seuraavat kuvailutiedot: viittaukset toisiin organisaatioihin, toimintavuodet, arkistonmuodostajaluokituksen alaryhmä, sekä organisaation historia. Kaikkiaan kuvailu on hyvin niukkaa. Arkistoluettelo antaa kuvan siitä, millaista aineistoa arkisto sisältää, mutta sisältöä ei muuten kuvailla ollenkaan.¹⁰⁵ Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkiston kohdalla kuvailutiedot löytyvät Vakka-tietokannasta toimijan Pohjois-Karjalan maanviljelysseuran asutustoiminnan johtaja yhteydestä. Kuvailutiedot ovat vielä Kuusjärven kunnan siirtoväen huoltojohtajan arkiston kuvailua niukemmat. Niissä mainitaan ainoastaan viittaus toiseen toimijaan ja viittaukset niihin arkistoihin, joita maanviljelysseuran

¹⁰⁴ Lampela 2016, 119–121.

¹⁰⁵ Kansallisarkiston Vakka-tietokanta, Arkistonmuodostaja: Kuusjärven kunta. Siirtoväen huoltojohtaja. <http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/Selaus.action?kuvailuTaso=AM&avain=15413.KA>. Luettu 21.4.2019.

asutustoiminnan johtajan arkisto sisältää, sekä toimintavuodet. Arkistoluettelo on laaja, ja eri toimijat tulevat näkyviin vain osittain.¹⁰⁶

Tutkimuksessa tarkasteltujen väitöskirjojen lähdeaineistojen osalta tilanne on samankaltainen. Esimerkiksi väitöskirjoissa usein käytetty sisäasiainministeriön siirtoväenasiainosaston arkisto on kuvailtu hyvin niukasti. Toimija sisäasiainministeriön siirtoväenasiainosasto sisältää useita arkistoja, mutta eri arkistojen välisiä suhteita tai niissä esiintyvien toimijoiden rooleja ei ole selitetty. Sisäasiainministeriön siirtoväen osaston arkisto -nimisessä arkistossa on mainittu asiasanana 'inkeriläiset'. Tämä, sekä arkiston arkistoluettelo ohjaavat tutkijaa tietämään, millaista aineistoa arkistoon sisältyy. Sen sijaan esimerkiksi arkiston Sisäasiainministeriön siirtoväen huollon keskuksen arkisto kohdalla ei ole mainittu lainkaan asiasanoja. Arkiston käyttäjän on tulkittava pelkästä arkiston nimestä sekä muualta keräämistään tiedoista, ketä arkiston sisältämät tiedot varsinaisesti koskevat.¹⁰⁷ Muista usein käytetyistä arkistoista esimerkiksi Karjalan Liiton arkisto on niin ikään niukasti kuvailtu, keskittyen arkiston käyttörajoitukseen. Suomen Huollon arkisto taas on kuvailtu Vakka-tietokannassa hieman kattavammin etenkin järjestön historian osalta.¹⁰⁸

Niukat kuvailutiedot vaikuttavat väistämättä heikentävästi arkistoaineiston löydettävyyteen ja tutkittavuuteen. Kansallisarkiston Vakka-tietokannasta poimituissa esimerkeissä ne ovat myös vahvasti arkistonmuodostajakeskeisiä, noudattaen perinteistä käsitystä asiakirjojen yhdestä provenienssista. Viranomaisten ja järjestöjen toiminnan kontekstit eivät mainittavasti tule esiin, jollei näiksi lueta arkistonmuodostajan nimeä, mikäli se itsessään kertoo toiminnasta. Kuten Sisäasiainministeriön siirtoväen osaston arkiston yhteydessä kuvailutiedoissa mainittu asiasana 'inkeriläiset' osoittaa, asiasanojen lisääminen voi yksinkertaisimmillaan luoda arkistoaineistolle lisää sitä selventäviä konteksteja. Siirtokarjalaisten kohdalla asiasanoina voisivat toimia esimerkiksi 'siirtokarjalaiset', 'karjalaiset' tai 'evakot'.

¹⁰⁶ Kansallisarkiston Vakka-tietokanta, Arkistonmuodostaja: Pohjois-Karjalan maanviljelysseuran asutustoiminnan johtaja.

<http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/Selaus.action?kuvailuTaso=A&avain=11308.KA>. Luettu 21.4.2019.

¹⁰⁷ Kansallisarkiston Vakka-tietokanta, Arkistonmuodostaja: Sisäasiainministeriö. Siirtoväenasiainosasto. <http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/Selaus.action?kuvailuTaso=AM&avain=5074.KA>. Luettu 21.4.2019.

¹⁰⁸ Kansallisarkiston Vakka-tietokanta, Arkistonmuodostaja: Suomen Huolto ry. <http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/Selaus.action?kuvailuTaso=AM&avain=11645.KA>. Luettu 21.4.2019; Kansallisarkiston Vakka-tietokanta, Arkistonmuodostaja: Karjalan Liitto. <http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/Selaus.action?kuvailuTaso=A&avain=327083.KA>. Luettu 21.4.2019.

4.3 Viranomaisarkistot, vähemmistön ääni ja valta

Arkistoteoreettisella tasolla tarkasteltuna kysymys siitä, millaista asiakirja-aineistoa arkistoihin säilötään ja miten niitä kuvaillaan, on etenkin postmodernin arkistotieteen näkökulmasta kysymys vallasta. Valta ja vallankäyttö ovat läsnä arkistojen ja niiden muodostamisen kaikilla tasoilla. Arkistojen muodostamisessa läsnä oleva valta edustaa vallankäyttöä etenkin yhteiskuntien ja ihmisryhmien identiteetin ja muistin suhteen. Arkistoihin säilöttävä tieto on aina valittua tietoa, joka puolestaan rakentaa yhteiskunnan sosiaalista, kollektiivista ja virallista muistia. Koska kaikkea tietoa ei tallenneta eikä valita säilytettäväksi arkistoissa, jää osa tiedosta väistämättä sivuun ja unohduksiin.¹⁰⁹

Arkistoihin ja niiden säilömiin asiakirjoihin liittyvät kysymykset vallasta on tärkeää tiedostaa, sillä ne herättävät kysymyksen siitä, mikä ja kenen tuottama tieto tallentuu institutionaaliin arkistoihin ja mikä tai kenen tieto taas ei tallennu, eikä siten saa roolia osana yhteiskunnan ja yhteisöjen virallista kertomusta. Kuten Rodney Carter kirjoittaa tutkimuksessaan, arkistojen säilyttämien aineistojen hiljaisuus on tärkeää tunnistaa, sillä hiljaisuus, aineistojen puuttuminen, kertoo vallankäytöstä.¹¹⁰ Valtiollisten arkistojen nähdään edustavan virallista, todeksi tunnustettua tietoa, ja se mikä niistä puuttuu, jää tämän virallisen tiedon piirin ulkopuolelle. On myös olennaista tunnistaa, että arkistojen valta ulottuu asiakirjan jokaiseen osaan, myös sen kuvailemiseen käytettyihin tietoihin. Nämä kuvailutiedot muokkaavat käsitystä siitä, mistä arkistoon talletetun asiakirjan nähdään todistavan ja olevan virallinen dokumentti.¹¹¹

Yhteiskunnallisten vähemmistöjen näkyvyys ja asema valtiollisissa arkistoissa on yksi suurimpia valtaan liittyviä kysymyksiä. Mikäli vähemmistöjen edustajat eivät pääse osallistumaan siihen prosessiin, jonka tuloksena arkistot ja niiden säilyttämät aineistot syntyvät, voi vähemmistöjen ääni jäädä kuulumatta valtiollisissa arkistoissa.¹¹² Näin on usein käynytkin, mutta tilannetta on viime vuosina myös herätty korjaamaan. Kaisa Maliniemen vuonna 2009 julkaistu tutkimus saamelaisten ja kveenien asemasta Norjan valtiollisissa ja kunnallisissa arkistoissa kuvaa tilannetta, jossa vähemmistöjen ääni ei kuulu. Saamelaiset ja kveenit

¹⁰⁹ Schwartz & Cook 2002, 2–4.

¹¹⁰ Carter 2006, 216.

¹¹¹ Schwartz & Cook 2002, 11, 14.

¹¹² Maliniemi 2009, 16.

esiintyvät arkistoissa vain kohteiden roolissa, objekteina, joihin valtion toimet kohdistuvat. Maliniemi toteaa, että saamen- ja kveeninkielisten asiakirjojen, joita arkistoista tarkemmin tutkittaessa löytyy, asema on heikko, koska niitä ei ole luetteloitu ja kuvailtu kyseisten vähemmistöjen asemaa edistävällä tavalla, eikä vähemmistöjen edustajia ole otettu mukaan arkistointiprosessiin. Tällaisessa tilanteessa arkistot tuottavat vähemmistöistä kuvaa enemmistöjen silmin, sillä ne eivät tuo esille vähemmistöjen omaa näkemystä itsestään. Tätä kautta arkistot osallistuvat vähemmistöjen yhteiskunnallisen aseman heikentämiseen.¹¹³

Suomessa on pitkään vallinnut tilanne, jossa alisteisessa yhteiskunnallisessa asemassa olevia vähemmistöryhmiä edustavia arkistoja ei ole ollut. Ainoat vastaavat ovat olleet poliittista vasemmistoa edustavat Työvään arkisto ja Kansan arkisto, jotka säilyttävät muun muassa sisällissodan hävinneen punaisen puolen aineistoa sekä kiellettyjen vasemmistolaisten järjestöjen aineistoja. Molemmat arkistot saavat valtionapua. Vähemmistöryhmiä tai -mielipiteitä edustavien arkistojen tilanne on kuitenkin viime vuosina muuttunut ennen kaikkea Saamelaisarkiston perustamisen myötä vuonna 2012 sekä sen myötä, että vuodesta 2002 lähtien seksuaalivähemmistöjä edustavan järjestön SETA:n arkisto ja seksuaalivähemmistöjen tutkimuksen kokoelmaa on talletettu Työvään arkistoon.¹¹⁴ Lisäksi Kansallisarkisto on esimerkiksi järjestänyt yhdessä Helsinki-Seuran kanssa luentosarjan Helsingin vanhoista vähemmistöryhmistä vuonna 2014, hankkeen Suomen romanien kulttuuriperinnön tallettamiseksi ja saataville tuomiseksi vuonna 2016 sekä vuonna 2018 hankkeen inkerinsuomalaisten aineistoista.¹¹⁵

Kuten Riikka Taavetti kirjoittaa seksuaalivähemmistöjä koskevassa artikkelissaan, vähemmistöjen aineistojen arkistoinnin suhteen kysymyksessä on usein vaikeiden, yhteiskunnan kriminalisoimien tai kieltämien ja henkilökohtaisella tasolla kipeiden muistojen ja kokemusten säilömisestä.¹¹⁶ Karjalaisten, etenkin ortodoksista uskoa edustavien, tilanteessa heidän syrjimisensä uusilla asuinalueilla on ollut todellisuutta, joka kuitenkin on yhteiskunnan luoman sopeutumisen paineessa täytynyt painaa unohduksiin. Näkymiä sopeutumisen

¹¹³ Maliniemi 2009, 20–22.

¹¹⁴ Taavetti 2016, 299–300.

¹¹⁵ Kansallisarkisto 9.9.2014, Helsinki-Seura tuo Kansallisarkistoon luentosarjan Helsingin vanhoista vähemmistöistä; Kansallisarkisto 9.2.2016, Suomen romanien arkistot talteen ja saataville; Kansallisarkisto 15.2.2019, Inkeri ja inkeriläisyys – muistot talteen ja arkistot haltuun.

¹¹⁶ Taavetti 2016, 304.

vaikeuteen on nähtävissä haastattelujen ohella myös viranomaisarkistoissa, kuten katsaus kirjemateriaaliin osoitti.

Valtiollisen arkiston asema syrjityn väestönosan oikeuksien suhteen on noussut esiin esimerkiksi Norjassa, jossa maata miehittäneiden saksalaisten sotilaiden lapsille on myönnetty valtiollisia korvauksia syrjinnästä, jota he ovat syntyperänsä vuoksi kohdanneet. Syrjinnän todistamiseksi he ovat tarvinneet virallisia asiakirjoja. Gudmund Valderhaug korostaa artikkelissaan, että sotilaiden lasten kohdalla ongelmaksi on noussut se, että valtiolliset arkistot sisältävät varsin vähän virallista materiaalia heistä – toisin sanoen, heidän syrjimisestään ja kaltoinkohtelustaan ei ollut virallisia asiakirjoja. Valderhaugin kuvaamat ongelmat ovat samoja, kuin siirtokarjalaisten kohdalla: valtiollisten ja kunnallisten viranomaisten arkistojen sisältämät tiedot edustavat pääosin viranomaisen näkökulmaa, ja tiedot ovat usein epätäydellisiä ja puutteellisia. Koska arkistot edustavat sitä tahoa (Norjan valtio), joka on lopulta vastuussa väestöryhmän (saksalaisten sotilaiden lasten) kaltoinkohtelusta, ei alistetun väestöryhmän ääni voi kuulua arkistossa.¹¹⁷

Kaisa Maliniemi esittää saamelaisia ja kveenejä käsittelevässä artikkelissaan, että viranomaisarkistojen säilyttämien viranomaisaineistojen kohdalla tutkijan keinona saada vähemmistön ääni kuuluviin on lukea virallisen tahon tuottamia asiakirjoja rivien välistä.¹¹⁸ Avainasemassa ovat myös arkistoammattilaiset, jotka toimivat ikään kuin portinvartijoina aineiston käyttäjän ja aineiston välillä, ja joiden olisi syytä olla perehtynyt siihen, mitä ja kenen tuottamaa materiaalia arkistoihin sisältyy. Arkistoammattilaiset ovat tässä suhteessa vallankäyttäjiä, mikä on tärkeää tunnistaa. Vähemmistöjen ollessa kyseessä myös itse vähemmistöä edustavia henkilöitä on syytä kuunnella.¹¹⁹

Arkistojen rooli ihmistyhmiä identiteetin ja kollektiivisen muistin säilyttäjinä sekä rakentajina on merkittävä, ja tämä asema tuo mukanaan vastuuta siitä, kenen aineistoja arkistoihin sisällytetään, miten niiden arvo määritellään ja miten ne kuvaillaan.¹²⁰ Näihin vaatimuksiin voidaan vastata ajamalla esimerkiksi uusien arkistojen, arkistokokonaisuuksien tai tietokantojen perustamista, mutta myös tarkastelemalla kuvailukäytänteitä ja proveniensseja

¹¹⁷ Valderhaug 2011, 18–20.

¹¹⁸ Maliniemi 2009, 22.

¹¹⁹ Taavetti 2016, 304; Valderhaug 2011, 20.

¹²⁰ Duranti 1994, 343–344; Hedstrom 2010, 170–171.

arkistoissa jo sijaitsevien aineistojen kohdalla. Kuten Evelyn Warehamin Uutta-Seelantia ja maori-kansaa koskeva esimerkki osoittaa, tämä vaatii huomattavaa panostusta arkistoinstituutiolta. Onnistuessaan tällainen arkistoaineistojen uudelleen luenta voi kuitenkin aidosti lisätä vähemmistöryhmän oikeuksia ja yhteiskunnallista näkyvyyttä.¹²¹

Arkistoaineistojen uudelleen lukeminen postmodernin arkistoteorian valossa haastaa aineistoista tehdyt vallitsevat tulkinnat. Se voi tuoda esille uusia proveniensseja ja haastaa näin käsityksen yhdestä alkuperästä, sekä tuoda näkyville aineistoihin sisältyvät valta-asetelmat, puutteet ja ristiriidat.¹²² Tällaista aineiston uudelleen tulkintaa siirtokarjalaisten kokemusten suhteen on tehnyt Heli Kananen väitöskirjassaan (2010), jossa hän on lukenut uudelleen Wariksen tutkimusryhmän tuottamaa haastatteluaineistoa ja haastanut niistä tehdyt tulkinnat.

Siirtokarjalaisten tapauksessa olisi laajasti tunnistettava ja tunnustettava viranomaistahojen ja muun väestön harjoittama syrjintä sekä niiden vaikutukset muotoutuneeseen arkistoaineistoon. Karjalaisia ei nykypäivänäkään tahdota nähdä vähemmistöryhmänä, joka on kokenut syrjintää, vaikka he täyttävät vähemmistöryhmän määritelmän ja kokemukset syrjinnästä tulevat selkeästi esille siirtokarjalaisten haastatteluissa ja esimerkiksi viime vuosien keskustelussa karjalan kielistä. Siirtokarjalaisten ja näiden jälkeläisten keskuudessa voi sanoa selkeästi olevan tarvetta ryhmäidentiteetin vahvistamiseen. Myös viranomaisarkistoilla on avainasema siirtokarjalaisten kokemusten säilyttämisessä, mutta tätä tehtävää varten on tiedettävä ja tunnistettava, mitä kaikkea siirtokarjalaisten sopeutumisen kokemusta käsittelevää materiaalia viranomaisarkistot sisältävät.

5. Johtopäätökset

Yhteiskunnallisten vähemmistöryhmien ja viranomaisarkistojen suhde on monipolvinen, mutta ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta merkittävä kysymys. Viranomaisarkistot säilyttävät virallisten valtiollisten ja kunnallisten toimijoiden sekä tärkeänä pidettyjen yksityisten toimijoiden asiakirja-aineistoa. Suomessa Kansallisarkiston asema maan johtavana arkistoviranomaisena ja kansallisen asiakirjallisen kulttuuriperinnön säilyttäjänä on laissa

¹²¹ Wareham 2001.

¹²² Carter 2006, 223–227.

määritelty. Päätökset siitä, mitä ja kenen aineistoa näihin arkistoihin sisällytetään, edustavat vallankäyttöä suhteessa ihmisryhmien kollektiiviseen muistiin, historiaan, sekä oikeuteen tulla tunnustetuksi osana yhteiskuntaa. Vähemmistöryhmien äänen on kuuluttava ja oltava esillä viranomaisarkistoissa siinä missä yhteiskunnan enemmistöryhmiin kuuluvienkin. Kuinka vähemmistöryhmien oikeudet tulla osaksi arkistojen edustamaa kollektiivista yhteiskunnan muistia toteutetaan?

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu vähemmistöryhmän asemaa viranomaisarkistoissa karjalaisten kautta. Karjalaiset ovat yksi Suomen etnisistä vähemmistöistä, mutta näiden asema vähemmistönä on ollut pitkälti määrittelemätön. Karjalaisiin on kohdistunut vahvaa suomalaistamisen tai vaihtoehtoisesti venäläistämisen painetta jo ennen toista maailmansotaa, jolloin karjalaiset joutuivat evakuoinnin ja alueluovutusten seurauksena jättämään kotinsa ja maansa. Siirtolaisuuden seurauksena karjalaisiin on kohdistunut entistä vahvempaa painetta sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan.

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu erityisesti tätä sopeutumisen prosessia ja siitä tehtyjä tulkintoja. Tutkimuskysymyksenä on, mitä lähdeaineistoja siirtokarjalaisia koskevassa tutkimuksessa on vuosien 1952 ja 2018 välillä käytetty ja mikä on asiakirjalähteiden saatavuus ja käytettävyys. Tutkimuksessa on myös tarkasteltu, onko olemassa olevien viranomaisarkistoaineistojen potentiaali hyödynnetty siirtokarjalaisten sopeutumista koskevassa tutkimuksessa. Tutkimuksen lähteenä ovat olleet siirtokarjalaisten sopeutumista tarkastelleiden väitöskirjojen lähdeaineistot. Näitä on tutkittu vuodesta 1952 alkaen, jolloin ilmestyi ensimmäinen karjalaisten sopeutumista analysoinut tutkimus. Väitöskirjoja on ilmestynyt 15 vuosien 1965 ja 2016 välillä. Tutkimuksessa on tarkasteltu lisäksi laajemmin siirtokarjalaisten tutkimuksen kenttää ja sen lähdeaineistoja. Tutkimusmenetelmänä on lähdeaineistojen laadullinen sisällönanalyysi.

Tutkimusperinteeltään tutkimus liittyy arkistotieteen postmodernin paradigman mukaisiin kysymyksiin vähemmistöryhmien asemasta ja arkistoihin liittyvästä vallasta. Postmoderni paradigma kiteytyy kyseenalaistamiseen: se kyseenalaistaa väitteet asiakirjatiedon autenttisuudesta, yhdestä provenienssista, objektiivisuudesta ja arvovapaudesta, sekä asiakirjatiedon pohjalta syntyvästä yhdestä suuresta kertomuksesta. Olennaista on tunnistaa ja tunnustaa arkistojen säilyttämän tiedon ja arkistoammattilaisten tekemien päätösten ja valintojen rakentuminen ja paikantuminen sosiaalisesti, kulttuurisesti ja subjektiivisesti.

Asiakirjat ja arkistot on tunnistettava vallan käytön paikoiksi ja valta-asemia on pyrittävä purkamaan.

Siirtokarjalaisia koskevan tutkimuksen lähdeaineistoja systemaattisesti analysoimalla on osoitettu, että lähdemateriaalin kenttä on voimakkaasti kahtia jakautunut. Pääsääntöisesti historiatieteitä edustavissa väitöskirjoissa käytetään asiakirjalähteitä, kun taas kulttuuri- ja sosiaalitieteitä edustavissa väitöskirjoissa käytetään muita lähteitä, etupäässä haastatteluja. Jako asiakirjalähteiden ja muun lähdeaineiston välillä nousee vahvasti tieteenalojen käytänteistä. Tutkimuksessa on syvennytty tarkastelemaan etenkin väitöskirjoissa käytettyjä viranomaisarkistoissa sijaitsevia asiakirjalähteitä ja perehdytty näin vähemmistöryhmän näkyvyyden tematiikkaan. Arkistonmuodostajittain tehdyn tarkastelun myötä tutkimuksessa on osoitettu, että siirtokarjalaisia koskeva arkistoaineisto on hyvin hajautunutta ja sen myötä vaikeasti löydettävissä viranomaisarkistoista. Ne viranomaisarkistoissa sijaitsevat aineistot, joita väitöstutkimuksia tehneet tutkijat ovat löytäneet, eivät tutkijoiden mukaan kovinkaan hyvin välitä itse siirtokarjalaisten kokemuksia evakkoudesta ja sopeutumisesta uusille asuinsijoille.

Tutkimuksen puitteissa on tehty myös rajattu katsaus viranomaisarkistossa sijaitsevaan siirtokarjalaisia koskevaan anomus- ja kirjemateriaaliin tarkastelemalla Kansallisarkiston Joensuun toimipaikassa säilytettäviä aineistoja. Katsauksen tekeminen osoitti, että kirjeaineistoa on löydettävissä ja se muodostaa potentiaalisen lähdemateriaalin, jota ei tutkimuksissa ole hyödynnetty. Kirjeaineistossa tulevat esiin niin siirtokarjalaisten kuin muun väestön äänet ja asuttamisen sekä sopeutumisen herättämät tunteet ja ristiriidat. Kirjemateriaalin löytämiseksi oli kuitenkin käytävä läpi useita arkistoluetteloja ja selattava läpi myös paljon lähteeksi soveltumatonta kirjemateriaalia.

Tutkimuksessa on analysoitu vähemmistön asemaa viranomaisarkistossa etenkin provenienssin ja kuvailun käsitteiden kautta. Tutkimuksessa tarkasteltujen väitöskirjojen lähdeaineistojen ja lähteitä sisältävien arkistonmuodostajien analysointi sekä kirjeaineiston etsintä viranomaisarkistosta on korostanut asiakirja-aineistojen provenienssin määrittelyn sekä kuvailun tärkeyttä. Molemmat vaikuttavat olennaisesti asiakirja-aineistojen löydettävyyteen ja käytettävyyteen. Provenienssi eli alkuperä viittaa siihen arkistonmuodostajaan, jonka toiminnan tulosta asiakirjat ovat. Postmoderni arkistoparadigma on kiistänyt ajatuksen yhdestä ainoasta provenienssista ja korostaa sen sijaan moni- ja rinnakkaisprovenienssia. Kuvailu taas

on toimintaa, jolla luodaan näkyväksi arkistoaineiston ominaisuudet ja kontekstit. Arkistotieteen postmodernin paradigman mukaisesti kuvailu nähdään sosiaalisesti ja kulttuurisesti paikantuneena, vallankäyttöä sisältävänä toimintana.

Sekä proveniensi että kuvailu ovat asioita, joihin on kiinnitettävä erityistä huomiota, että vähemmistöryhmien näkökulma voidaan tuoda esiin viranomaisarkistoissa. Tämä vaatii kuitenkin postmodernin paradigman läpäisemää viranomaisarkistoa, sillä niiden on hylättävä ajatus asiakirjojen yhdestä alkuperästä ja käytäntö kuvailla arkistoja ja arkistoaineistoja tämän yhden toimijan näkökulmasta. Käytännön tasolla tämä tarkoittaisi siirtokarjalaisten tapauksessa sitä, että viranomaisarkistoihin liitettäisiin arkistonmuodostajaksi tieto myös siirtokarjalaisista itsestään ja että arkistojen kuvailutietoihin kiinnitettäisiin huomattavasti aiempaa enemmän huomiota. Kuvailun tulisi korostaa etenkin niitä asiakirja-aineistossa esiintyviä toimijoita, jotka eivät edusta viranomaista. Siirtokarjalaiset ja muut viranomaiselle kirjoittaneet henkilöt ovat viranomaisen ohella osallistuneet arkistoaineiston luomiseen ja ovat asiakirjoissa esiintyviä aktiivisia toimijoita.

Arkistot ovat yhteiskunnan ja yhteisöjen kollektiivista muistia kantavia ja rakentavia instituutioita. Jos tarinoita yhteiskunnan enemmistöryhmän ulkopuolelta ei hyväksytä tai huomata lisätä arkistoon, ne voivat jäädä unohduksiin. Vaihtoehtoisten tarinoiden tuominen arkistoihin tai niiden esiintuominen arkistoissa jo sijaitsevista asiakirjoista vaatii kuitenkin paljon arkistoinstituutioilta. Se myös hajottaa ja pirstoo yhteistä muistia, sillä vaihtoehtoiset tarinat kyseenalaistavat yhteiskunnan yhden suuren kertomuksen. Siirtokarjalaisten kokemukset eivät olekaan sovitettavissa tarinaan yhtenäisestä suomalaisuudesta. Jos näitä kokemuksia ei kuitenkaan tuoda esille, eivät vähemmistöryhmän oikeudet ole toteutettavissa.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Lähteet

a) Painamattomat lähteet

Kansallisarkisto (KA) Joensuu

Kuusjärven kunnan siirtoväen huoltojohtajan arkisto.

Aa:1 Saapuneiden kirjeiden diaarit, 1944–1950

Ea:1 Kirjatut kirjeet 1947–1948.

Ea:2 Kirjatut kirjeet 1948–1956.

Ee:1 Muut saapuneet kirjeet, 1940–1943.

Kansallisarkisto (KA) Joensuu

Pohjois-Karjalan asutustoimikunnan johtajan arkisto.

E13:8 Saapuneet kirjeet 1946.

E13:16 Saapuneet kirjeet 1948.

b) Painetut lähteet

Hietanen, Silvo 1982. Siirtoväen pika-asutuslaki 1940. Asutuspoliittinen tausta ja sisältö sekä toimeenpano. Suomen historiallinen seura, Helsinki.

Heikkinen, Kaija 1989. Karjalaisuus ja etninen itsetajunta. Salmin siirtokarjalaisia koskeva tutkimus. Joensuun yliopisto, Joensuu.

Ilonen, Anneli 2013. Rajan lapset. Identiteettityö Kannaksen evakkojen sukupolvissa. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.

Kananen, Heli 2010. Kontrolloitu sopeutuminen. Ortodoksinen siirtoväki sotien jälkeisessä Ylä-Savossa (1946–1959). Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Kastari, Irma 1965. Sotasiirtolaisten laitoshuolto. WSOY, Helsinki.

Kietäväinen, Asta 2009. Metsään raivatut elämänpolut. Toimijuus ja identiteetti asutustilallisten elämäkertomuksissa. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.

Kulha, Keijo K. 1969. Karjalaisen siirtoväen asuttamisesta käyty julkinen keskustelu vuosina 1944–1948. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Makkonen, Heikki 1989. Kuolema ortodoksisessa perinteessä. Tutkimus kuolemaan liittyvän perinteen elinvoimaisuudesta entisen Aunuksen kaupungin ja Suojärven pitäjän alueella syntyneiden ortodoksien elämässä synnyinseuduilla ja Keski-Suomessa vuosina 1930–1985. Joensuun yliopisto, Joensuu.

Palomäki, Antti 2011. Juoksuhaudoista jälleenrakennukseen. Siirtoväen ja rintamamiesten asutus- ja asutokysymyksen järjestäminen kaupungeissa 1940–1960 ja sen käännteentekevä vaikutus asutopolitiikkaan ja kaupunkirakentamiseen. Tampere University Press, Tampere.

Raninen-Siiskonen, Tarja 1999. Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta. SKS, Helsinki.

Riutamaa, Eeva 2016. Maan korvessa kulkevi. Evakkolasten kasvukokemusten tunnemuistot ja hyvinvointi. Turun yliopisto, Turku.

Sallinen-Gimpl, Pirkko 1994. Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki.

Savolainen, Ulla 2015. Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka. Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.

Virta, Ilkka 2001. Siirtoväen kansakoulukysymys sotavuosien Suomessa. Turun yliopisto, Turku.

Weissenfelt, Kerttu 2007. Me ja muualta tulleet. Ruukkilaisten asennoituminen karjalaisiin ja turvapaikanhakijoihin. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

Tutkimuskirjallisuus

Alanen, Leena 1975. Laatokankarjalaiset toisen maailmansodan jälkeen. Sosiologinen tutkimus laatokankarjalaisen siirtoväen alueellisesta ja ammatillisesta uudelleensijoittumisesta sekä väestörakenteesta. Joensuun korkeakoulu, Joensuu.

Carter, Rodney G.S. 2006. Of Things Said and Unsaid: Power, Archival Silences, and Power in Silence. *Archivaria* 61 (2006), 215–298.

Cook, Terry 1993. The Concept of the Archival Fonds in the Post-Custodial Era: Theory, Problems and Solutions. *Archivaria* 35 (1993), 24–37.

Cook, Terry 2007. Eletronic Records, Paper Minds. The Revolution in Information Management and Archives in the Post-Custodial and Post-Modernist Era. *Archives & Social Studies: A Journal of Interdisciplinary Research* 1/2007, 399–433.

Cook, Terry & Schwartz, Joan M. 2002. Archives, Records, and Power: From (Postmodern) Theory to (Archival) Performance. *Archival Science* 2/2002, 171–185.

Dean, Katrina, Digitising the Modern Archive, *Archives and Manuscripts* 42:2 (2014), 171–174.

Douglas, Jennifer 2010. Origins: Evolving Ideas about the Principle of Provenance. Teoksessa *Currents of Archival Thinking*, toim. Heather MacNeil & Terry Eastwood. ABC-Clio, Santa Barbara, 23–43.

Duranti, Luciana 1993. Origin and Development of the Concept of Archival Description. *Archivaria* 35 (1993), 47–54.

Duranti, Luciana 1994. The Concept of Appraisal and Archival Theory. *American Archivist* 57 (1994), 328–344.

Elomaa, Hanna 2001. Mikrohistoria johtolankojen jäljillä. Teoksessa *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*, toim. Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki. SKS, Helsinki, 59–74.

Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina 2006. Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, toim. Outi Fingerroos et.al. SKS, Helsinki, 25–48.

Fingerroos, Outi 2010. *Karjala utopiana*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Fingerroos, Outi (toim.) 2015. *Karjala – karjalaisuus*. Karjalan liitto ry 1945–2015 juhla-julkaisu. Karjalan liitto, Helsinki.

Fingerroos, Outi & Häyrynen, Markku (toim.) 2012. *Takaisin Karjalaan*. Karjalaisen kulttuuriperinnön ja ylijärjestyksen kuvaus. SKS, Helsinki.

Fingerroos, Outi & Loipponen, Jaana 2007. *Nykytulkintojen Karjala*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Flinn, Andrew, Stevens, Mary & Shepherd, Elizabeth 2009. Whose Memories, Whose Archives? Independent Community Archives, Autonomy and the Mainstream. *Archival Science* 9/2009, 71–86.

Hanhisalo, Paavo 1977. *Sisäasiainministeriön huoltoelimet 1940–1949*. Ylemmän arkistotutkimuksen kirjoitelma.

Hannikainen, Lauri & Jutila, Matti 2012. Vähemmistöoikeuksien luonteesta kansainvälisessä oikeudessa – ja Suomessa. Teoksessa *Suomen kansalliset vähemmistöt*, toim. Okan Daher, Lauri Hannikainen & Karoliina Heikinheimo. Vähemmistöoikeuksien Suomen ryhmän jaosto, Keuruu, 11–22.

Hallituksen esitys eduskunnan laeiksi Kansallisarkistosta ja arkistolain muuttamisesta. HE 191/2016.

Hedstrom, Margaret 2010. Archives and Collective Memory: More than a Metaphor, Less than an Analogy. Teoksessa *Currents of Archival Thinking*, toim. Heather MacNeil & Terry Eastwood. ABC-CLIO, Santa Barbara, 163–179.

Heikkilä, Hannu (toim.) 2018. *Sama mua, uudet rannat*. Salmilaiset 1948–2018. Salmi-Säätiö, Kuopio.

Henttonen, Pekka & Kilkki, Jaana 2015, *Arkistokuvailun kansallinen käsitemalli*. Luonnosversio 0.2.

https://www.arkisto.fi/uploads/Kansallisarkisto/Hankkeet/Arkistokuvailun_kansallinen_kasitemalli_02_25022015.pdf. Luettu 17.2.2019.

Hietala, Marjatta 2001. Mitä tutkia ja miten? Teoksessa *Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi*, toim. Sari Autio, Sari Katajala-Peltomaa & Ville Vuolanto. Vastapaino, Tampere, 15–28.

Huotari, Voitto 1975. Suomen ortodoksinen väestö. *Kirkkososiologian julkaisuja A*, 1. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos, Helsinki.

Hämäläinen, Juha & Nivala, Elina 2008. *Kasvatustiede. Pedagogisen ihmistyön tiede*. UNIPress Suomi, Kuopio.

Hämynen, Tapio & Lahti, Leena K. 1983. Sodanjälkeinen asutustoiminta Suomessa. *Esitutkimusraportti*. Joensuun korkeakoulu, Historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osaston julkaisuja 36, Joensuu.

Hämynen, Tapio 1995. Suomalaistajat, venäläistäjät ja rajakarjalaiset. *Kirkko- ja koulukysymys Raja-Karjalassa 1900–1923*. Ortodoksisen teologian laitoksen julkaisuja 17. Joensuun yliopisto, Joensuu.

Hämynen, Tapio (toim.) 2011. *Omal mual, vierahal mual*. Suojärven historia 4. Suojärven pitäjäseura, Nurmes.

Hämynen, Tapio 2013. Rajakarjalaisen kieliyhteisön rapautuminen ja karjalankielisten määrä Suomessa. Teoksessa *Karjala-kuvaa rakentamassa*, toim. Pekka Suutari. SKS, Helsinki, 182–213.

Jokipii, Mauno (toim.) 1988. Tutkielmia sodanjälkeisestä asutustoiminnasta Suomessa. *Jyväskylän yliopistossa marraskuussa 1987 pidetyn tutkijaseminaarin esitelmät*. Suomen historian julkaisuja 13, Jyväskylän yliopiston historian laitos, Jyväskylä.

Jokipii, Heikki 2009. *Kansliatoimituskunnasta ministeriöksi – sisäasiainministeriön vaiheita 1809–2009*. Sisäasiainministeriö, Helsinki.

Jyrkilä, Faina 1975. Siirtoväen sopeutuminen kylmillä tiloilla 1. Maatila, talouskeskus ja koti. *Jyväskylän yliopisto, sosiologian laitos, Jyväskylä*.

Jyrkilä, Faina 1976. Siirtoväen sopeutuminen kylmillä tiloilla 2. Fyysinen ja sosiaalinen sopeutuminen. *Jyväskylän yliopisto, sosiologian laitos, Jyväskylä*.

Jyrkilä, Faina 1979. Siirtoväen sopeutuminen lämpimillä ja kylmillä tiloilla. *Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä*.

Kananen, Heli 2018. Wariksen aineiston kertomaa: pohdintaa muistitiedon sisältöä ohjaavista tekijöistä. Ennen ja nyt 1/2018. <http://www.ennenjanyt.net/2018/02/wariksen-aineiston-kertomaa-pohdintaa-muistitiedon-sisalto-ohjaavista-tekijoista/>. Luettu 15.3.2019.

Kansallisarkisto, Inkeri ja inkeriläisyys – muistot talteen ja arkistot haltuun. 15.2.2019. <https://www.arkisto.fi/news/2098/61/Inkeri-ja-inkerialaisyys-muistot-talteen-ja-arkistot-haltuun/d,ajankohtaista>. Luettu 24.3.2019.

Kansallisarkisto, Helsinki-Seura tuo Kansallisarkistoon luentosarjan Helsingin vanhoista vähemmistöistä. 9.9.2014. <https://www.arkisto.fi/news/1252/61/Helsinki-Seura-tuo-Kansallisarkistoon-luentosarjan-Helsingin-vanhoista-vahemmistoiSta/d,ajankohtaista>. Luettu 24.3.2019.

Kansallisarkisto, Strategia 2020. <https://www.arkisto.fi/fi/kansallisarkisto/strategia-2>. Luettu 11.10.2018.

Kansallisarkisto, Suomen romanien arkistot talteen ja saataville. 9.2.2016. <https://www.arkisto.fi/news/1672/61/Suomen-romanien-arkistot-talteen-ja-saataville/d,ajankohtaista>. Luettu 24.3.2019.

Karjalan Liitto, Karjalan Liiton historia. <https://www.karjalanliitto.fi/karjalan-liitto/karjalan-liiton-historia.html>. Luettu 8.10.2018.

Kekkonen, Urho 1940. Siirtoväki ja sen huolto. Opaskirjanen siirtoväen huoltoviranomaisia ja siirtoväkeä varten. Karjalan liitto, Helsinki.

Kekkonen, Urho 1941. Siirtoväki ja sen huolto 2. Opaskirjanen siirtoväen huoltoviranomaisia ja siirtoväkeä varten. Karjalan liitto, Helsinki.

Ketelaar, Eric 1996. Archival Theory and the Dutch Manual. *Archivaria* 41/1996, 31–40.

Kilkki, Minna (toim.) 2004. Se minkä jaksat kantaa. Karjalaisten naisten ja miesten elämäkertoja. SKS, Helsinki.

Kirkinen, Heikki 1998. Keitä karjalaiset ovat? Teoksessa Karjala. Historia, kansa, kulttuuri, toim. Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo. SKS, Helsinki, 38–54.

Knuuttila, Seppo 2010. Tutkimusaineistojen muodostaminen. Teoksessa Vaeltavat metodit, toim. Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu, 19–42.

Kokkonen, Jukka (toim.) 2015. Rajoil da randamil. Salmi ja salmilaiset 1617–1948. Salmi-Säätiö, Kuopio.

Krawczyk, Bob 1999. Cross Reference Heaven: The Abandonment of the Fonds as the Primary Level of Arrangement for Ontario Government Records. *Archivaria* 48/1999, 131–153.

Kuorsalo, Anne & Saloranta, Iris (toim.) 2005. Evakkolapset. Gummerus, Helsinki.

Kuorsalo, Anne & Saloranta, Iris (toim.) 2006. Evakkotie. Ajatus, Helsinki.

Kuorsalo, Anne & Saloranta, Iris (toim.) 2014. Evakon pitkä vaellus. Sodan jaloista jälleenrakentajiksi. Gummerus, Helsinki.

Laitinen, Erkki (toim.) 1991. Tuloksia ja näkökulmia sodanjälkeisen asutustoiminnan tutkimuksesta. Jyväskylän yliopistossa toukokuussa 1991 pidetyn tutkijaseminaarin esitelmät. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Laitinen, Erkki (toim.) 1995. Rintamalta raiviolle. Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta. Atena, Jyväskylä.

Lampela, Anssi 2016. Johdatus suomalaisen arkistokuvailun historiaan. Tampereen yliopisto, TRIM.

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98693/978-952-03-0152-1.pdf?sequence=3>.

Luettu 18.3.2019.

Lehtipuro, Outi (toim.) 1980. Perinteentutkimuksen perusteita. WSOY, Porvoo.

Luovutettu Karjala, Karjalaisten sijoittuminen.

<https://www.luovutettukarjala.fi/kartat/sijoituskartta.htm>. Luettu 9.2.2019.

Lutzker, Michael A. 1982. Max Weber and the Analysis of Modern Bureaucratic Organization: Notes Toward a Theory of Appraisal. *American Archivist* 45.2 (1982), 119–130.

Lybeck, Jari et al. 2006. Arkistot. Yhteiskunnan toimiva muisti. Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja. Arkistolaitos, Helsinki.

Maliniemi, Kaisa, Public Records and Minorities: Problems and Possibilities for Sámi and Kven. *Archival Science* 9 (2009), 15–27.

Muller, Samuel, Feith, Johan & Fruin, Robert 1898. Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archiven. Erven B. van de Kamp, Groningen.

Palander, Marjatta & Nupponen, Anne (toim.) 2005. Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti. Joensuun yliopisto, Joensuu.

Patronen, Outi 2017. Rajakarjalaisen sukunimistön kehittyminen osana Suomen karjalankielisen ortodoksivähemmistön suomalaistumista 1818–1925. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Paukkunen, Leo 1987. Siirtoväen tutkimus yhteiskuntatieteen näkökulmasta: raportti siirtoväen sopeutumisen rakennemuutostutkimusprojektin tuloksista. Teoksessa Siirtokarjalaisten tutkimuksen ja kulttuurin näkymät: Seminaariraportti XXXIX Karjalan Liiton kesäjuhlat 12.–14.6.1987 Jyväskylässä, toim. Tarja Raninen & Kirsi Kohvakka. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 45–75.

Paukkunen, Leo 1989. Siirtokarjalaiset nyky-Suomessa. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Paukkunen, Leo 1997. Siirtokarjalaisten sijoittuminen vuonna 1994. Aineksia tulevaisuuden visioon vuosilta 1940–1996. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Pietiäinen, Jukka-Pekka 1992. Leivän syrjässä. Maatilahallitus ja sen edeltäjät 1892–1992. Otava, Helsinki.

Pirhonen, Seppo, Kuorsalo, Anne & Järvinen, Eija 2010. Evakoista kavereiksi. Urjalan Karjalaiset, Urjala.

- Raninen-Siiskonen, Tarja 2013. Karjalaisen siirtoväen sopeutuminen tutkimusten kohteena. Teoksessa Karjala-kuvaa rakentamassa, toim. Pekka Suutari. SKS, Helsinki, 122–155.
- Ripatti, Jaakko 2014. Karjalan luterilaiset seurakunnat evakossa. Viipurin-Mikkelin hiippakunta, sota ja siirtoseurakunnat 1939–1949. SKS. Helsinki.
- Ryynänen, Elisa 2013. Historiantutkijat arkistoja käyttämässä 1919–2011. Pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Räsänen, Pekka, Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.) 2005. Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. PS-kustannus, Juva.
- Saarelainen, Asko (toim.) 1989. Asutustutkimusprojektin nykytila ja lähiajan suunnitelmat. Jyväskylän yliopistossa maaliskuussa 1989 pidetyn tutkijaseminaarin esitelmät. Tiedonantoja: Joensuun yliopisto, Kulttuuri- ja suunnittelumaantiede, Joensuu.
- Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo 2004. Sosiologia. WSOY, Helsinki.
- Sarhimaa, Anneli 2017. Vaietut ja vaiennetut. Karjalankieliset karjalaiset Suomessa. SKS, Helsinki.
- Schwartz, Joan M. & Cook, Terry 2002. Archives, Records and Power: The Making of Modern Memory. *Archival Science* 2/2002, 1–19.
- Shikalov, Yuri (toim.) 2011. Rajalla halkaistu kansa. Karjalaisten kansallisidentiteetin, uskonnon ja kielen kehitys 1800-luvun alusta nykypäiviin. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Tasavallan presidentin asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta annetun asetuksen 2 §:n muuttamisesta. SopS 68/2009. 27.11.2009.
- Suutari, Pekka (toim.) 2013. Karjala-kuvaa rakentamassa. SKS, Helsinki.
- Taavetti, Riikka 2016. A Marshall in Love: Remembering and Forgetting Queer Pasts in the Finnish Archives. *Archival Science* 16/2016, 289–307.
- Tammenmaa, Taina 2017. Yksityisarkistojen kansallisen hankintapolitiikan ensimmäinen etappi saavutettu. Näkökulmia arkistosta. <http://nakokulmiaarkistosta.blogspot.com/2017/05/yksityisarkistojen-kansallisen.html>. Luettu 31.3.2019.
- Tuomisto, Matti 2017. Karjalan kieltä syrjitään yhä. *Oma Suojärvi* 3/2017, 31–33.
- Valderhaug, Gudmund 2011. Memory, Justice and the Public Record. *Archival Science* 11/2011, 13–23.
- Vartiainen, Minna, 2016. 30 vuotta väestöhistoriallisen hakutietokannan tekoa: Karjala-tietokantasäätiön ylläpitämän Karjala-tietokannan digitaalisen tallennustyön eri vaiheet ja sen käytettävyys. Pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.

Vatanen, Anu E. 2012. Siirtoväkitutkimuksen lähdekriittiset haasteet. Siirtoväen asuttaminen Kuusjärven kuntaan ja selvitys siirtoväen huolto-organisaation, rekisteröinnin ja henkikirjoituksen asiakirjalähteistä 1939–1949. Pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.

Wareham, Evelyn 2001. “Our Own Identity, Our Own Taonga, Our Own Self Coming Back”: Indigenous Voices in New Zealand Record Keeping. *Archivaria* 52 (2001), 26–46.

Wareham, Evelyn 2002. From Explorers to Evangelists: Archivists, Recordkeeping, and Remembering in the Pacific Islands. *Archival Science* 2 (2002), 187–207.

Waris, Heikki et al. 1952. Siirtoväen sopeutuminen. Tutkimus Suomen karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta. Otava, Helsinki.

Yeo, Geoffrey 2010. Debates about Description. Teoksessa *Currents of Archival Thinking*, toim. Heather MacNeil & Terry Eastwood. ABC-Clio, Santa Barbara, 89–114.

Digitaalisessa muodossa oleva tutkimuskirjallisuus: tietokannat ja hakemistot

Kansallisarkisto, Arkistojen Portti:

Evankelis-luterilaiset seurakunnat. http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Evankelis-luterilaiset_seurakunnat. Luettu 8.10.2018.

Kansanhuoltolautakunnat. <http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Kansanhuoltolautakunnat>. Luettu 12.10.2018.

Luovutettu Karjala. http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Luovutettu_Karjala. Luettu 5.2.2019. Maanhankintalain toimeenpano.

http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Maanhankintalain_toimeenpano. Luettu 21.2.2019.

Ortodoksiset kirkonarkistot. http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Ortodoksiset_kirkonarkistot. Luettu 8.10.2018.

Suomen Huolto. http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Suomen_Huolto. Luettu 4.2.2019.

Kansallisarkisto, Astia-verkkopalvelu. <https://astia.narc.fi/astiaUi/>. Luettu 24.3.2019.

Kansallisarkisto, Digitaaliarkisto. <http://digi.narc.fi/digi/>. Luettu 24.3.2019.

Kansallisarkisto, Vakka-arkistotietokanta.

<http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/EtuSivu.action>. Luettu 24.3.2019.

Karjala-tietokanta – Katiha. <https://katiha.xamk.fi/Karjalatk/>. Luettu 24.3.2019.

LIITE 1: Siirtokarjalaisten sopeutumista käsittelevissä väitöskirjoissa käytetyt arkistot arkistonmuodostajittain

Arkistot on mainittu siinä muodossa, kuin ne on tutkimuksissa ilmoitettu.

Kastari 1965

Hämeen läänin sosiaalihuollon piiritarkastajan toimiston arkisto
 Kotijoukkojen esikunnan arkisto
 Kuntien arkistot (kunnallis- ja sosiaalilautakuntien arkistot, kunnallis- ja lastenkotien arkistot, henkikirjoittajien arkistot)
 Kymen läänin sosiaalihuollon piiritarkastajan toimiston arkisto
 Lakkautettujen evankelis-luterilaisten seurakuntien keskusarkisto
 Lääkintöhallituksen arkisto
 Päämajan hallinnollisen toimiston arkisto
 Sisäasiainministeriön arkisto: maaherrojen kertomukset
 Sisäasiainministeriön siirtoväenosaston arkisto
 Sosiaaliministeriön huolto- ja väestönosaston arkisto
 Suomen Huollon arkisto
 Turun ja Porin läänin sosiaalihuollon piiritarkastajan toimiston arkisto, läänin Vapaan huollon arkisto, lääninhallituksen arkisto

Kulha 1969

Asutushallituksen arkisto
 Henkilöiden kokoelmat
 Kansan arkisto
 Kansallisen Edistyspuolueen arkisto
 Kansallisen kokoomuksen arkisto
 Karjalan Liiton arkisto
 Keskustapuolueen arkisto
 Maanomistajain Liiton arkisto
 Maatalousministeriön arkisto
 Ruotsalaisen kansanpuolueen arkisto
 Sisäasiainministeriön siirtoväenosaston arkisto
 Suomen Aseveljien Liiton arkisto
 Suomen Kansandemokraattisen Liiton arkisto
 Suomen Sosiaalidemokraattisen puolueen arkisto
 Ulkoministeriön arkisto
 Valtioneuvoston arkisto
 Valtion Tiedotuslaitoksen arkisto
 Yleisradion arkisto

Hietanen 1982

Henkilöiden kokoelmat
 Kansallisen edistyspuolueen arkisto
 Kansanhuoltoministeriön arkisto
 Karjalan Liiton arkisto
 Keskustan ja maaseudun arkisto
 Korkeimman oikeuden arkisto
 Maatalousministeriön arkisto

Maatalousministeriön asutusasiainosaston arkisto
 Maatalousseurojen Keskusliiton asutusvaliokunnan arkisto
 Maataloustuottajain Keskusliiton arkisto
 Oikeuskanslerinviraston arkisto
 Porvarillisen Työn Arkisto
 Päämajan operatiivisen osaston arkisto
 Sisäasiainministeriön siirtoväenosaston arkisto
 Svenska centralarkivet
 Sveriges utrikesdepartementets arkiv, Stockholm
 Työväen arkisto
 Ulkoasiainministeriön arkisto
 Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto
 Valtiovarainministeriön kansantalousosaston arkisto
 Valtiovarainministeriön Taloudellisen Neuvottelukunnan arkisto
 Yleisradion arkisto

Heikkinen 1989

Ei käytettyjä arkistoja

Makkonen 1989

Annantehtaan ortodoksisen seurakunnan arkisto
 Jyväskylän ortodoksisen seurakunnan arkisto
 Mikkelin ortodoksisen seurakunnan arkisto
 Ortodoksisen kirkkomuseon arkisto
 Ortodoksisen pappisseminaarin arkisto
 Rautalammin ortodoksisen seurakunnan arkisto
 Sota-arkisto (tarkempaa arkistonmuodostajaa ei määritelty)
 Suojärven ortodoksisen seurakunnan arkisto
 Suomen ortodoksisen arkkipiispan kanslian arkisto
 Suomen ortodoksisen kirkollishallituksen arkisto
 Tampereen ortodoksisen seurakunnan arkisto
 Vaasan ortodoksisen seurakunnan arkisto

Sallinen-Gimpl 1994

Maanmittaushallituksen arkisto
 Maatilahallituksen arkisto
 Orimattilan kunnan arkisto
 Sisäasiainministeriön arkisto

Raninen-Siiskonen 1999

Karjalan Liiton arkisto
 Suojärven pitäjäseuran arkisto
 Suomen ortodoksisen kirkollishallituksen arkisto

Virta 2001

Etelä-Kymen piirin kansakouluntarkastajan arkisto
 Helsingin kaupungin suomenkielisten kansakoulujen johtokunnan arkisto
 Helsingin suomenkielisten kansakoulujen tarkastajan arkisto
 Helsingin piirin kansakouluntarkastajan arkisto
 Hämeenlinnan itäisen piirin kansakouluntarkastajan arkisto

Hämeenlinnan läntisen piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Joensuun piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Jyväskylän kaupungin kansakouluntarkastajan arkisto
Jyväskylän piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Karjalan Liiton arkisto
Karkun kunnan Aluskylän kansakoulun arkisto
Karkun kunnan Heinoon kansakoulun arkisto
Karkun kunnan Kakunkylän kansakoulun arkisto
Karkun kunnan Kutalan kansakoulun arkisto
Karkun kunnan Kärppälän kansakoulun arkisto
Keski-Pohjanmaan piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Kouluhallituksen arkisto
Kuopion kaupungin kansakoulujen johtokunnan arkisto
Kuopion kaupungin kansakoulujen tarkastajan arkisto
Kuopion piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Käkisalmen kaupunki/kansakoulujen arkisto
Käkisalmen piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Lahden piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Mikkelin piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Opetusministeriön arkisto
Pieksämäen piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Pietarsaaren piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Pohjois-Kymen piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Porin eteläisen piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Porin pohjoisen piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Porvoon piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Raja-Karjalan piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Salon piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Savonlinnan piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Seinäjoen piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Sortavalan kaupunki/kansakoulujen arkisto
Suomen kansakoulunopettajain Liiton arkisto
Suomen ortodoksisen arkkipiispan kanslian arkisto
Suomen ortodoksisen kirkollishallituksen arkisto
Tampereen itäisen piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Tampereen läntisen piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Turun kaupungin suomenkielisten kansakoulujen johtokunnan arkisto
Turun kaupungin suomenkielisten kansakoulujen tarkastajan arkisto
Turun kaupunginhallituksen arkisto
Turunmaan piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Tyrvään kunnan arkisto
Tyrvään kunnan Ekojärven kansakoulun arkisto
Tyrvään kunnan Houhajärven kansakoulun arkisto
Tyrvään kunnan Muistolän kansakoulun arkisto
Tyrvään kunnan Sammaljoen kansakoulun arkisto
Tyrvään kunnan Tyrväänkylän kansakoulun johtokunnan arkisto
Uudenmaan läänin kansakouluntarkastajan arkisto
Vammalan kauppalan arkisto
Vaasan piirin kansakouluntarkastajan arkisto
Viipurin kaupunki/kansakoulujen arkisto

Äänekosken piirin kansakouluntarkastajan arkisto

Weissenfelt 2007

Ei käytettyjä arkistoja

Kietäväinen 2009

Ei käytettyjä arkistoja

Kananen 2010

Iisalmen ortodoksisen seurakunnan arkisto

Iisalmen tuomiokunnan arkisto

Kiuruveden evankelis-luterilaisen seurakunnan arkisto

Kiuruveden kunnan arkisto

Kiuruveden ortodoksisen seurakunnan arkisto

Kuopion lääninhallituksen arkisto

Kuopion maatalouspiirin/maanviljelysseuran arkisto

Maa- ja metsätalousministeriön arkisto

Ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakennustoimikunnan arkisto

Ortodoksisen kirkollishallituksen arkisto

Pielaveden tuomiokunnan arkisto

Suistamon kr.katolisen seurakunnan arkisto

Suomen Huolto ry:n arkisto

Palomäki 2011

Helsingin kaupunginarkisto

Henkilöiden kokoelmat

Hämeen maatalouspiirin maataloustoimiston arkisto

Karjalan Liiton arkisto

Kaupunkiliiton arkisto

Kerinkallion omakotiyhdistyksen arkisto

Keskustan ja Maaseudun arkisto

Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön rakennusosaston arkisto

Lahden kaupunginarkisto

Lahden kaupunginmuseon arkisto

Lahden kaupungin teknisen viraston arkisto

Maatalousministeriön asutusasiainosaston arkisto

Maatilahallituksen arkisto

Sisäasiainministeriön siirtoväenasiainosaston arkisto

Sisäasiainministeriön Siirtoväen huollon keskuksen arkisto

Sosiaaliministeriön asuntoasiainosaston arkisto

Uudenmaan lääninhallituksen arkisto

Valtioneuvoston arkisto

Ilonen 2013

Ei käytettyjä arkistoja

Savolainen 2015

Ei käytettyjä arkistoja

Riutamaa 2016

Ei käytettyjä arkistoja